Santiago Rusiñol
Obra completa

Santiago Rusiñol

Aucells de Fang

Santiago Rusiñol
Obra completa

Aucells de fang

Aucells de fang, per SANTIAGO RUSIÑOL

Tipografia «L'Avenç», Ronda Universitat, 20
Barcelona, 1905

C.L. A Rus

Santiago Rusiñol
Obra completa

AL LECTOR

Santiago Rusiñol
Obra completa

AL LECTOR

Dues paraules no més, oh sempre estimat lector, abans d'empendre la lectura.

Aucells de Fang són pera mi'ls equivocats, els que tenen ales sense plomes, els que sentint delit d'anar enlaire, tenen un pes que'ls en priva: el fang de que són fets, aquell fang am que Déu va pastar a l'home.

L'esperit prou se'ls enlaira cap amunt, però la càrrega de la materia me'ls té encastats a la terra; volarien, però s'han de portar an ells matei-

Santiago Rusiñol Obra completa

xos; anirien a llunyaries infinides, però estan plantats al terroç, i quan l'halè'ls puja als nuvols, el fang de les cames els pesa.

D'aucells d'aquests n'hi ha tants, que, gira-t allà on vulguis i en veuras a tot arreu. Sembla que tots haguem nascut pera que les arrels que'ns fan viure siguin les que'ns tinguin presos; que portem una ànima d'eter lligada en un troç de plom; que, volent anar a les estrelles, estiguem fermats per una cama.

Però d'aquests *aucells de fang* n'hi ha molts que, essent més de fang, tenen més ganes de volar; que, volent anar més amunt, se poden bellugar menos; que l'equivocació es més manifesta. Són els distingits de la classe; són les extranyeses; són els que, essent més diferents, fan riure o plorar, segons les distincions que tenen; són

Santiago Rusiñol
Obra completa

els que tenen l'ànima més lleugera, a dintre d'un cos més pesant; els que s'equivoquen quan neixen.

Si són resignats, prenen paciencia, i am la paciencia i el badar van tirant i no fan mal a ningú; si són sospitosos, de tant mirar de reull a tot-hom i a tot lo que'ls volta, acaben per mirar malament; si són alegres, menos mal: porten una alegria falsa; però l'alegria no es com la plata: no's fa trincar, si es lluenta; si són sorruts, acaben per tornar-se dolents; i si ja ho són, en surten els despietats, els que fan de reventadors perquè no han pogut fer art; els que fan diners perquè no han pogut fer altra cosa; els envejosos de tot, pobrets!, els que s'arrencarien les plomes pera escriure am sang verinosa, els que no tenen una hora bona, i els que en el moment de

Santiago Rusiñol Obra completa

morir se claven les ungles a la pell, si no poden esgarrapar el metge.

Per sort, quasi cap d'aquests equivocats se coneixen la malaltia, i, si arriben a coneixe-se-la, no n'hi ha cap que la confessi, i fet i fet val més així.

El veure'ls defectes del proxim es més distret que tenir-se de veure els propris. Amb això, si jo veig els teus, oh lector!, callaré; si tu veus els que hi ha en aquest mostruari, no me'ls diguis, i viurem en santa armonia.

Deixa-m viure illusionat, que, per lo que dura la vida, val més enganyar-nos seriament i no tenir *controversies*.

Ja ve'l riure així que tombem les espatlles.

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'INFANT-PRODIGI

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'INFANT-PRODIGI

Allí, en una barberia de Malaga on me feia anar a tallar els cabells quan els tenia massa llargs perquè no'm diguessin modernista; en una barberia de res, sense bacina a la porta, sense guitarra, sense xafarderia pública; al mig de quatre miralls entelats, de quatre sillons giratoris, d'uns quants respalls i moltes flaires de pomades confitades, oh capritxos de la terrenal idiosincrasia!, allí hi nasqué l'infant-prodigi, el *niño sabio,* com li deien aquells joves polits que afeitaven.

De pare barber, sense pretencions de descendencia escullida; de mare que ni sabia fer una clenxa, els en va sortir el *portento,* un fenomen, un monstre de prendes naturals, una criatura tant extranya que si no haguessin tingut *datos,* els pares, els mateixos pares, per modestia, haurien cregut que no era seva.

Santiago Rusiñol – Obra completa

Al néixer, lo que són les coses, els va fer més fredat que alegria, més por que goig, més sospites que esperances. Tenia un cap tant inflat, el front tant extès, un crani tant ample, i li costava tant de sostenir-lo sobre un coll prim com una merla, que o no inspirava confiança o bé n'inspirava massa. Va estar un any tant sense plorar ni riure, tant sense saber on mirava, tant embadalit, tant vivint am la boca oberta com les orenetes de niu, que'ls pares anaven venuts, i ja no sabien conèixer si aquella criatura extranya seria un beneitó o un savi... fins que un dia, oh miracle portentós!, va semblar que's despertés, que mirés an els que'l voltaven i els digués am la mirada: «Aquí soc jo. Lloc i respecte, que d'avui endavant entro a viure».

I quin viure! I quina pressa! I quin delit pera fer-se home! A dos anys ja parlava molt mellor que'ls pares i que'ls joves del *Salón;* a tres ja feia discursos sobre la Resurrecció de la Carn i la Vida Perdurable, tocava una marxa en el piano, sabia'l vell Testament de memoria i havia après de renegar; a quatre ja no creia, i a cinc ja s'havia deslliurat: lo mateix sabia'ls reis goths que l'historia d'Espanya autentica, un tango que l'economia politica, parlar de toros que ajudar a dir missa. Tenia un cap tant gros, que tot el cervell que hi faltava se li havia

tornat memoria i li portava una bullida que feia fredat d'escoltar-lo.

De contes? En sabia més que'ls números. De lletres? Moltes més que l'abecedari. De geografia? Ni un viatjant de teixits. I de totes aquestes menudencies, com doctrina i oracions, i modos, i urbanitat, n'hauria donat lliçons an els mestres que'n sabessin. Semblava que no podia esser que una criatura tant trista tingués tants coneixements; que un infant que no sabia de riure sabés tot lo que sabia; que amb aquells ulls que tenia tant foscos i tant sortits enfòra, pogués penetrar tant endintre. Semblava sord, i tenia'l do de la musica; semblava baldat, i era un argent-viu de ciencia; semblava que'l front li pesés, i el feia anar per allí on volia. Oratoria, comprensió, instints, de tot tenia acumulat en aquell cervell immens, de tot lo que cabés en tres d'altres; però lo que més hi tenia era memoria de versos, *de poesies,* i sobre tot de comedies. Am pocs cops que l'havien dut al teatre sabia'l *Tenorio,* de desde la juguesca a l'enterro, *La Verbena,* de desde'l taverner al sarau, i d'*El Duo de l'Africana,* la lletra, la musica i l'orquestra.

«Què'n farem d'un infant així?» els va acudir un dia an els pares. Carrera. I com? Estudis serios? I qui'ls pagava? Ensenyar-lo pel món? Per barbers que fossin, eren pares.

Santiago Rusiñol Obra completa

Aquell infant els venia ample: veus-ho-aquí. Mentres fos petit, molt bé: a qualsevol recó's cria, un *niño sabio,* per infant prodigi que sia. Petit, divertia als parroquians, aturdia a les veïnes, el duien a reunions, se'l passaven de mà en mà, el petonejaven, el tocaven. el masegaven i li acabaven d'inflar la testa; però, i quan hagués fet el creixent? Quan el cap se li sortís de mare, que'l podrien fer barber? Seria un afront indigne! Que'l tancarien al *Salón,* si'l *Salón* li cabia a dintre? Seria una esclavitut. I, doncs, què? Metge? Era massa i poc. Notari? Mai. Advocat? Menos: amb el seu saber se perdria: se perdria ell, se perdia'l pare, i se perdien tots en un mar de confusions en que l'establiment nadava.

Però, am ple de tots aquests dubtes, i d'altres, un dia, per un atzar que du la sort o acompanya la desgracia, va anar a Malaga la companyia infantil. El director va tenir esment d'aquella criatura-fenomen, va informar-se, i una tarda's va fer anar a tallar els cabells, tot tallant-los-hi va sentir el noi, i, un cop ben nèt de clatell, va fer tractes amb el pare pera emportar-se'n el *niño,* i de *niño* tornar-los-el home.

Valga-m Déu i els sants portentosos! Encara em sembla que la sento l'escena que's va desenrotllar amb els tractes. Quins crits! Quins plors! Quin esgarrifament més terrible!

Santiago Rusiñol
Obra completa

— No! No! — cridava la mare. — Es meu! No vui que se l'emportin! Es meu i el vui! I no me l'arrencareu de la vora!

— Però, dòna, — deia'l barber, — calma-t! Si no se les menjen les criatures! Les ensenyen com si fossin a un col·legi, les fan cantar per distracció, i te les tornen ensenyades.

— No, que's moren! — deia ella. — Els tenen tancats com a aucells! Els fan patir tristesa i miseria! Els fan cantar vulgues que no vulgues!

— Però, dòna, si allò es un recreu! Els vesteixen, els cuiden, els treuen a passejar.

— Com mones, — deia la mare.

— Com a artistes, — deia ell.

— Com a artistes de l'hospici! — cridava la pobra dòna, brollant-li les llagrimes com pluja.

— Doncs, prou! Com pare que li soc, contesto que no entregar la criatura no es mirar pel seu pervindre... ni pel nostre, ni pel de tots plegats, i, amb els drets que tinc, l'entrego.

— Mai! — cridava la mare, com a mare. — Mai! Es meu i jo no ho vui! Lladre! Es el meu fill! Lladre! Lladres!

I tant va arribar a cridar lladres, que ell li va donar una garrotada, l'endemà una altra, i l'endemà passat la tercera, mentres s'enduien el *prodigi*.

Santiago Rusiñol Obra completa

El prodigi, un cop a dintre l'escola de *canto y declamación,* no's va quedar trist com devia creure la mare, i com se devia quedar ella, perquè allí n'hi havia molts més de prodigis. N'hi havia de totes mides, de totes les edats i de totes les tristeses. N'hi havia per tots els dolors, per totes les inconciencies i fins per totes les maldats. Feia por els que hi arribava a haver. Feia tanta por com vergonya. Els uns, primets i estiragaçats, tot eren ulls; ulls més grans de lo que havien d'esser, ulls oberts a la vida abans d'hora; a altres, a sobre la pell satinada se'ls començava a marcar on sortirien les arrugues; altres ja'n tenien el front ple, un front que encara no havia pensat i ja sabia de sofrir; i altres... no'n tenien de front: cabells i celles s'ajuntaven, deixant no més que'l lloc ben just per lo poc que havien de pensar, que, com més poc fos, més hi guanyaven. Aquest era ros, com l'or, amb un mirar de blavor extranya, de blau de nuvol, de naixement de tempestat; aquella era magre com un jonc, amb els ulls com embadalits: dos punts a la cara, i una coma al cap, que era una treneta prima; la de més enllà era ferrenya: portava empeltada la llevor de la tragedia; el de més ençà, badava: no podia tancar la boca; i tots, tot el ramadet *prodigiós,* se semblaven en una cosa: en les ratlles inesperades que no tenen els infants de la pila; en cert plec al llavi

Santiago Rusiñol Obra gràfica

que senyala l'ironia i que va creixent fins al despreci; en les pestanyes caigudes, preparades a aixugar llagrimes; en els fronts d'home pesant sobre cossos febles; i sobre tot en una gran quietut: la discreció de quietut que no tenen els infants feliços.

Al matí, després d'esmorsar, era l'hora que'ls *amaestraban* an aquells aucellets de fang. Els feien baixar de la gabia, els donaven quatre pinyons, una mica d'escaiola, els tocaven am la canya, i, apa, a començar els exercicis. An aquella tant esprimatxada la feien estudiar per tiple: fer-li sortir la veu d'on podien, d'allà'l fondo d'aquella capseta de musica, i canta que cantaras. La més rossa la dedicaven a *chistosa:* les mans als costats, moure-s d'una banda a l'altra, girar-se de revolada, i quan venia un *chiste* preparar-lo, i si era verd preparar-lo més, que com que'l pobre infant no ho sabia, la tenien d'avisar pera no tirar per terra l'efecte. El de les arrugues el feien estudiar per *barba*, per barba, i no tenia més que sis anys!: parlar am veu groixuda, i si no'n tenia prou, bombar-la, que ja n'arribaria a sortir, exprement els pulmons de la criatura. Aquella tant magristona, aquella corda de viola, aquell angel d'or, li feien fer, fins fa tristesa de dir-ho!, d'ignocenta; però no presentant-se com era: fent-la, imitant-la, fent lo possible pera treure-n'hi l'hermosura

Santiago Rusiñol Obra completa

que'n tenia, subratllant la mala intenció de l'*ingénua* amb el tresor de la gracia; i en quant al nostre *prodigi*, després d'examinar-lo uns quants dies, de provar-li la memoria, d'indagar-li la voluntat, van trobar aquells que hi entenien que era llastima que am tals facultats, per causa d'aquell cap sobrer, no pogués fer de galan, i el van destinar a fer de tonto. Ja tenia raó la mare. «Lladres! Més lladres que'ls lladres!»

En pocs dies li van arribar a ensenyar lo unic de que no havia après: de riure i de saber fer riure. Li ensenyaven a fer ganyotes, a entrebancar-se amb una estora, a dir tres o quatre vegades lo mateix quan un *chiste* havia fet gracia, a caure, a donar-se cops, a topar distret am tots els que entraven, a fer veure que tenia por, imitant ben bé la cobardia, a parlar amb el nas, a ennuegar-se, a fer la caricatura de tot lo que fa riure en la vida i que fa fastic a les taules. Els versos els hi ensenyaven a dir, no amb empenta final i *freno*, com eren de *rito* ja fa estona, sinó arrossegats per la llengua, com si'ls escupís, com si se'ls tragués de la boca, com si llencés una punta de cigarro, però de cigarro barato. Si feia *figuras* d'aquell temps, havia d'enraonar a tot estrop, com si parlés desde una tomba; si feia'l senyor, vinga dir acudits sense riure; si feia *tipos* dels *chicos*, que es a lo que estava destinat, havia de caminar *serè*, am les mans a les

Santiago Rusiñol Obra completa

bútxaques dels mistos, a poc a poc, les cames juntades, i parar-se am *dignidaz*, i treure un genoll enfòra. No era pas pera res d'això que havia nascut el prodigi: pera això no valia la pena de néixer-hi; però com que la planeta l'havia dut an aquell *transit*, i com que, *a pesar* d'esser fenomen, tenia talent natural, i com que si no n'hagués tingut n'hi haurien fet tenir com als micos, als vuit dies ja sabia'l repertori, i riure, i escupir, i fumar després d'escupir, i donar-se un copet als *pan y toros*, i dir *olé* tant si ploraven com si reien, i debutar quan fos hora, que a nou anys complerts com tenia, ja pot debutar una persona.

El pare hauria volgut, pera anar a estofar-se am l'èxit, i la mare pera anar a patir, que'l noi hagués pogut debutar allí mateix, en aquella «Málaga la bella»; però'l teatre té les seves *contingencias*, el public es public, i, per mires de taquilla i interioritats del ramat, el dia que menos s'ho pensaven, vinga criatures al tren, i mares de les criatures, i parents simulats de les criatures, i avall tota la quincalla, i a debutar el *noi* a un altre poble, que la funció no's fa pels pares.

Que si estava preparat? Les criatures no's preparen: floreixen. Que si tenia por? De què i de qui? Quins nuvols s'han de témer al matí de la vida. Que si sabia el paper? Massa: el

paper no'l sabia an ell. Que si tindria temor del public? I qui es el public quan encara no s'ha pecat? Que aont aniria a debutar? Allí on s'aturés el tren, ont el vent de la sort els llencés, ont el public pagués pera veure-ls, on poguessin posar els testos d'aquelles flors tendres i musties.

En una vila seca, en un poble borrós del mapa, en un poble *bolo,* va tenir de debutar la nostra insigne criatura. Allí, en unes taules sense taules, al mig d'un bosc voltat de cases, amb un raig de sol a les parets i tres clars de lluna en el fons, va tenir-se d'encarar am la *fiera,* i no amb el *Tenorio* que ja sabia, ni amb aquell *Duo de la Africana,* sinó amb *El cabo primero.* Va sortir vestit com d'assistent, fent el seu dever, fent el tonto, cridant, esvalotant, parlant ben depressa, com parlen els assistents en les comedies gracioses; va sortir d'un salt, berenant-se l'obra d'un sol trago; i com que'ls cartells ja ho havien manat que'l debutant era un *portento* de gracia i *perfidia* comica, i com que'ls cartells eren daurats, el public va creure an els cartells i el va rebre bé, ja de sortida. Si s'entrebancava, aplaudia; si feia riure, aplaudia; si feia pena, aplaudia; i ell, am les lliçons que havia après, am les sobres del talent i am l'instint que feia servir, en volgueu de treure partit dels consells, i d'entregar-se a la disbaui-

xa! Que les ganyotes no hi valien? A topar contra una cadira. Que hi valien? Doncs, a qui's cansarà primer: ell de fer-ne o els altres de celebrar-les. Que ja se li cansava la llengua? Doncs, a ennuegar-se i tornem-hi, i de l'ennuegament a la por, i de la por a la topada, i de la topada al singlot, els va tenir seus tot el vespre. El public ja estava dominat: si parlava am *dejo andaluz,* que era'l seu, se pensaven que era una gracia; si feia penjar el cap, que també era'l seu, se creien que era una altra gracia; si se l'hagués esberlat contra una porta, hauria estat la divina gracia.

Que van riure! I que van arribar a riure, Déu del cel! Quin esclat! Quin apat! Com reia tot-hom! I com hauria plorat la mare!

D'allí ja'n va sortir arrencat: aquell riure havia decidit la seva vida. Desde aquell moment endavant, del riure viuria, pera fer riure aniria seguint món. Quan la rialla s'estronqués en un poble, passaria a fer riure en un altre, sempre am la rialla per fondo. Desde aquell moment del debut ja no va poder deturar-se: el tren els deixava en el teatre, i el tren els tornava a recullir; i ara a una ciutat, ara a l'altra, aquell tren portava i duia a tot arreu i a totes hores

Santiago Dexeus Obra

an aquella collada d'infants que feien riure i que no reien. Tot el repertori *chico,* totes les sarsueles, totes les peces conegudes, pera conèixer, i les que no s'haurien de conèixer, van passar-li per la memoria, i el cap ja no podia dur-les, i li penjava més cada dia, i feia riure més com més queia. A dotze anys tenia posats de comic vell. La llum del gas ja li havia esgrogueit la cara, els ulls se li havien masegat de tant pintar-s'hi i borrar-s'hi arrugues i més arrugues; ja al vespre no tenia són, i ja tenia l'amargor als llavis que tenen els comics alegres.

Cada mes, el dia del cobro, rebia noticies del seu pare; de tant en tant, cartes mullades am llagrimes que venien de la mare; però an ell d'això de sentiments no n'hi havien ensenyat a l'escola *de canto y declamación;* no estava en el reglament enfundar-se en les coses series el que no estava destinat a serio; els records tristos destorbaven; i, per tot lo que no fos fer comedia, encara era massa criatura.

Ho era massa i aviat ja va esser-ho poc: pera fer d'artista *niño sabio* havia crescut massa depressa, i pera fer d'actor home no acabava de créixer mai. Era a l'edat compromesa; a l'edat que la veu vol sortir viril i sembla com si li requés de deixar el toc d'infantesa; a l'edat que la vida trontolla; i com que ja no feia prou gracia, i com que'l director de l'*Academia de*

canto y declamación ja li havia expremuda la gracia, li va voler fer gracia i justicia: li va dir que ja l'havia fet home, i que anés... que ja podia tornar amb els de casa.

No va tornar-hi amb els de casa. I que havia de tornar! Ja estava llençat; ja li havien dit que era un home; ja n'havia ben après d'esser-ne; i lo que li va passar quan n'era, dels quinze anys fins als vintiún, ocuparia moltes planes, i no podria parlar-vos d'altres aucells de fang que s'esperen.

Va anar a America, va tornar, va estar en cent companyies diferentes, a mil pobles diferents a fer innombrables *bolos;* va anar a córrer, a marxar, a no parar ni un instant, a fer riure, a fer riure sempre, donant-se cops de cap per les portes, caient, topant, fent esforços; i quan el vaig conèixer a Mallorca era vell, mig mort, descarnat, amb el cap més immens que mai, caigut, doblat talment a sobre de les espatlles, i tenia aquella tos, aquella tos que a cada punt trobo a la ploma, i es que a cada punt es a la vida; i no més tenia vintiún any, l'edat en que's comença la vida, i l'edat en que la acabava.

Allí, en un teatret com una tomba, s'esforçava cada vespre, i tossia més que no parlava.

Encara volia fer riure; encara volia saltar, topar, anar per terra; encara volia seguir les regles d'aquella celebre *Academia de canto y declamación,* però...

—Però no puc,—va dir-me un dia.—Encara no puc, però podré. He vingut aquí per mor del clima, que té'l caliu que necessito; perquè jo m'he gastat molt a la vida, me l'he malmesa, me l'he jugada... rient; i, si no l'estalviés, aviat no men quedaria. Però vaig bé: m'ho sento. Avui ho he escrit a la mare; perquè jo tinc mare, allà, allà a Andalusia...

I l'endemà va fer *El cabo primero,* i am l'obra que va debutar va acabar.

A la sortida va morir-se.

Pobret! Que'n va esser poc temps de *prodigi!*

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL BON «POLICÍA»

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL BON «POLICÍA»

En Josep no tenia fel. Era d'aquells homes que han nascut amb el genit d'anyell, sense macula de maldat, i amb un cor que no tenia escates.

Com certs goços de remat, que a sota d'una cara peluda s'hi cria una bestiola mansa, així és ell. Darrera de l'espessor de la barba que li donava aires de fieresa, s'hi hauria trobat la cara més afablement placenta i més bondadosa de la terra.

El pèl era un amagatall, mitja careta, un *disimulo* pera que'l prenguessin per altri; però 'ls ulls, uns ulls d'aquells que s'embotornen a la primera pena que'ls expliquen, el traïen desseguida. No hi havia necessitat d'afaitar-lo pera veure que era un bon subjecte.

N'era tant, que no havia tingut sort en el món. No tenia ofici ni benefici. Quan jove,

Santiago Rusiñol Obra completa

havia estat manobra; més tard, va estar molts anys de moço en el despaig d'una fàbrica; quan se va casar, va esser porter, anant a passar la lluna de mèl a dintre d'una garita; i quan començava a anar per bé, per cambi de proprietari va quedar-se sense porteria; per cambi de salut, sense humor, i per perdua de la dòna, viudo obligat, am tres fills, de sis, de quatre i de tres pams, que allò no eren tres fills: eren tres feres, amb un dalit de menjar que tenien que l'home no podia donar l'abast d'omplir-los la menjadora.

I el mal es que la menjadora era buida. Feia a la vora de tres mesos que estava desempleiat, i com menos menjar duia al niu, més els aucells obrien la boca; i com més obrien la boca, més corria a cercar menjar; i com més esverat el cercava, menos en trobava pera donar-los-en. Tots els coneguts que tenia, si no s'excusaven pera rebre-l, li venien a dir lo mateix: «Tinguessiu ofici, molt bé; però'ls llocs de moço escassegen més que'ls d'amo, am la crisis que estem passant. Un empleu es més dificil que lo de moço, i fins pera escombrar els carrers, avui no'ls escombra qui no coneix sis regidors i un bon parell de tinents d'arcalde».

Ell hauria fet de qualsevol cosa: d'agutzil, de porrer de la Catedral, d'home del llaç, fins d'empleiat del cementiri, am tal que l'ofec li

Santiago Rusiñol
Obra completa

permetés i pogués fer tancar aquelles boques; però les boques no callaven, i un regidor l'enviava a l'altre, i a les cases que trucava sempre li deien que dinaven encara que hi anés de bon matí; i si no's van morir de gana es perquè la Santa Providencia se li havia posat a casa en forma d'un altre Josep, d'un amic que vivia amb ell, tant bo com ell, més pobre que ell, tant anyell com ell, i am tant poca fel com ell, am les circumstancies millorades de que tenia salut, de que tenia treball i de que allò no era una persona: era un sant fet de pasta de marenga, un martir sense palma i un *hermano* de caritat laic am la malicia ensucrada.

Ell, am lo poc que guanyava fent sabates a casa mateix, mantenia'l nostre Josep i els tres brots, mentres no tenia feina; ell els peixia i els posava'l menjar a la boca, tenint d'enretirar els dits depressa pera que no se n'hi quedés un troç a dintre; ell els rentava la roba quan abusava d'esser bruta; ell els cusia'ls estreps quan començaven a esser massa vistos; ell cuinava (diguem-ne cuinar), feia'ls llits (diguem ferlos), els surgia, els tallava'ls cabells, i fins ell va esser qui va trobar l'empleu que feia tant temps que esperaven.

— Ja te'l tinc! Ja te'l tinc! — va dir, emocionat, an en Josep. — Ja't tinc colocació! Ja no patiras més! Ja ets home! Per fi he trobat

Santiago Rusiñol Obra completa

persones bones, que no tot-hom es dolent en aquest món de miseries.

—Valga-m Déu! —va dir en Josep. —I quin empleu es el que'm donen?

—Un bon empleu: catorze rals i uniforme.

—I de què he de fer? Digues, home, digues.

—De *policía*...

—De *policía*, dius?

—Secreta. Que no t'agrada?

—No ho sé, pobre de mi! No ho he provat mai.

—Pensa que són catorze rals.

—Això es lo primer que he pensat; però, vols dir que serviré pel carrec? Vols dir que no't faré quedar malament? Que tindré facultats per aquesta mena de feina?

—Fill meu, no ten puc oferir cap més.

—Oh! Gracies, —li va dir abraçant-lo i plorant, primer l'un, després l'altre, després tots dos, i per fi totes les criatures. —Aon tinc d'anar? —li va dir bevent-se un petricó de llagrimes. —Diga-m'ho, que hi vaig desseguida.

—A cal Govern Civil tens d'anar.

—Doncs, adéu, i grans mercès. Tu ets un germà, per nosaltres. Ets més que un germà: ets... ets... —I el plor el va tornar a rependre, i a cada graó de l'escala li queia una nova lla-

grima, i l'escala en tenia cent trenta de graons de totes mides; cent trenta sospirs d'agrahiment pera anar a fer... de policia.

A l'arribar al Govern Civil el van encarar amb un inspector, que li va entregar una medalla amb un gall i una mica de llatí, simbolisant la vigilancia, i li va dir, per via d'exordi: —*Desde hoy en adelante piense V., amigo* Josep, *que está á las órdenes perennes del Juez municipal del distrito para la busca y captura del delincuente que lo sea. Persiga V. al jugador, la trata de blancas, como le llamamos ahora, al ladrón, al que le digan que lo es, y á todo bicho subversivo. Honre V. el cuerpo, nuestro cuerpo, y piense que lleva medalla; y no le doy más que este consejo: vista larga, manos listas y paso corto, y... ahora vaya con Dios, y él le dé fortuna de traer muchos criminales.*

Ja *arengat,* el primer pas que va fer, encara no va sortir en *funciones,* va ser mirar-se bé'l gall, amb una mica de recança de que tingués més llatí que plomes, i anar-lo a desar pera no perdre-l; després, apendre d'anar de nits: no topar am segons qui fos, i no anar a caure segons aon; després, avenir-se amb els companys, que no ho va arribar a lograr mai; passejar les reglamentaries, vigilar els llibres de les

blanques, que mai se n'havia vist de més negres, i anar a cobrar quan era hora.

La cosa no podia anar millor de lo que anava fins en aquell moment policiac. Semblava un rentista uniformat: tenia les criatures que no havien de mastegar cuiro, menjant força i menjant sovint pera millorar-se 'l ventrell; l'amic s'estarrufava d'alegria, i obria'l vano de la cua, de content, al contemplar la seva obra; i tot hauria anat com una seda, si no hagués arribat el moment d'haver d'exercir la carrera: el moment d'agafar, de *busca y captura*, d'endursen la gent a les males i fer-los seguir per força.

El debut va esser en una casa de jòc en que jugaven als *prohibidos*. El governador va manar *rigor*, rigor am tot-hom, fins als del burro. Se van desplegar les forces i an ell li van tocar les afòres.

Va revestir-se de valor pera anar a fer l'escarment, i am tanta parsimonia va entrar, am tant poc soroll, am *paso tan corto*, am *vista* tant *larga*, y am *manos* tant mans i *tan listas*, segons li havia recomanat qui'n sabia, que quan va esser a l'entressol els va trobar tots a *taula*, i allí va esser la gran *catástrofe*.

Santiago Rusiñol Obra completa

En un moment tots van fugir, tots els llums se van apagar, tots els diners de *sobremesa* van anar a parar a les butxaques dels que varen tenir més *sort,* i ell, el bon Josep, que encara no havia dit *alto el juego,* no se'n sabia avenir que la seva sola presencia fes el respecte que feia i que'l prenguessin tant per atri, no més per tenir sospites de que dugués el gall a sobre. Però ell ja havia complert, ja havia espantat el galliner, ja havia salvat trenta families, sense que ningú hagués pres mal, i ja se n'anava satisfet a donar el parte de l'acte a l'Inspector del districte, quan així que van encendre'ls llums, maleitsiga la claretat!, n'havien quedat dos a sota la taula i va tenir d'endur-se'ls presos.

Pel camí, això sí, mentres pel seu bé'ls duia a perdre, els anava fent les reflexions que s'han de fer en aquests casos.

—No us fa pena, desgraciats, de seguir-me? Dos pares, que de segur que ho sou, de familia, entregar-se a la perdició de la casa! Que dirien les dònes i els fills? Am quina cara's presentarieu després de la falta comesa? Com podeu anar amb el cap alt després de l'afront que us faig de portar-vos a tots dos *convictos, confesos* i fugitius, pel bell mig de la via pública? No us fa vergonya venir am mi?

—Molta'ns en fa, senyor policia; molta.

—I per què hi veniu?

Santiago Rusiñol Obra completa

—Per força.

—Vui dir qui'n té la culpa?

—El nostre mal cap. Estem perduts! No hi ha salvació per nosaltres! Si arribem a estar una hora presos, perdem el credit, matem la dòna i els fills se moriran de fam.

—Teniu fills?

—Molts, senyor inspector, en tenim. Molts! Molts més dels que'ns mereixem!

—I qui us en fa tenir, sent jugadors?

—Quan els vam tenir no jugavem, però ara sí, i vostè'ns els matarà, els nostres fills.

—Jo?

—Sí. Vostè no deu saber lo que es tenir-ne.

—Prou que ho sé!

—Doncs, com a pare que es, salvi-ls, salvi-ns els nostres! Està a la seva mà'l salvar-los! Deixi-ns anar, senyor bon home!

—No puc! El meu dever es agafar!

—Ja'ns agafarà un altre dia.

—Es dir que hi voleu tornar?

—Mai més! Ho dèiem per donar-li esperances. Li jurem no jugar mai més! Pels fills, per la dòna, per la nostra salvació, salvi-ns, salvi-ns!

—Me trenqueu el cor, us ho juro! No puc deixar-vos anar, però...

—Digui.

—Però podeu fugir.

Santiago Rusiñol Obra completa

—I no'ns correrà al darrera?

—El dolor no'm deixa córrer, —anava a dir als presoners, quan els presoners ja eren lliures, sense dir-li adéu-siau, ni escoltar-li'ls darrers consells, ni donar-li expressions a la família, ni ajudar-li a redactar el *parte: «El juego del cafetín ha quedado disuelto esta noche. Los jugadores han huído, llevándose dinero y barajas, pero no ha habido desgracias»*.

Als pocs dies va rebre un avís del jutge dient-li terminantment que cerqués un cert subjecte que vivia a tal carrer i a tal número, que se li sospitaven molts rellotges en sense que fos rellotger. *«Ponerle preso, traerlo y hacerle cantar los relojes»*, li havia dit l'inspector, i ell, am la resignació de sempre, a cumplir, i a casa del *delincuente*.

Va trucar, i no van respondre. «Això es que no hi són o que dinen, —va pensar. —Tornaré una altra hora més conforme.»

Va tornar-hi, va tornar a trucar i van tornar a no respondre, però va sentir que eren a dintre. «Això es que no't volen rebre», va dir ell, i, truca que trucaras, no va mai arribar-se a obrir la porta, però per fi's va obrir la reixeta.

—No hi som, —va dir una veu de dintre.

Santiago Rusiñol Obra completa

— No hi fa res. Obriu, — va dir ell.

— Tenim feina.

— Es que vinc a posar pres a l'amo.

— Així, menos!

— Doncs, un registre. No més que un petit registret, i me n'entorno.

— Registri-s vostè, si'n té ganes, senyor espolsa-matelaços.

— Grandissims poca-vergonyes! Si fos un home de genit me perdria!

Al menos hi havia motiu pera tirar-los la porta a terra; però, qui li tira sense eines, i qui no evita'l disgust tenint a la seva mà evitar-lo? I l'escandol al veinat qui'l paga? Ademés, què hi podia fer ell si no obrien? Que tenia la clau, per ventura? Que li havien manat que espanyés? Ell havia de dur el pres o el *parte,* i ja que'l pres no podia esser, va redactar el *parte* d'aquest modo: «*A pesar de las diligencias practicadas á domicilio para la busca y captura del criminal sospechoso, hasta ahora no ha sido habido, continuando las pesquisas, mientras usía lo disponga*».

Usía va disposar que hi tornés, que'l portés encara que fos am grillets, i amb una cadena a la cama, o en el *coche celular;* i ell va tornar a trucar a la casa, i l'altre a no voler escoltar-lo; i el jutge anant-lo cridant de desde reixes endintre, i ell no podent entrar de desde portes

Santiago Rusiñol Obra completa

enfora, fins que a l'ultim hi va arribar a anar tant sovint, i els va arribar a amoinar tant, que un dia'l varen obrir tot-d'una i, encarant-se-li, li van dir:

—Bé: què voleu, si's pot saber?

—Que's dongui pres.

—No'm dóna la gana de donar-m'hi.

—Tinc ordres, i soc persona manada.

—Doncs jo no soc persona creient.

—No vol venir?

—No.

—I vingui! Faci-m el favor!

—Que no, dic.—I renec darrera.

—Doncs, faci una cosa, si vol: mudi-s de pis. D'aquesta manera no sabré ont es, i, com que no sabré ont es, no'm comprometerà a trucar-lo, i podré posar en el *parte* que continuen les *pesquisas* i que no *tiene domicilio*. Ho farà així?

—Li dono paraula.

—Doncs escolti un consell de qui li vol bé, abans d'anar-men: no'n tingui tants de rellotges. Tot-hom se pensa que no són seus, i no està prou bé cansar el *cuerpo*...

I, al dir això, va baixar depressa, am por de que algun *remontuar* no li anés entre cap i orelles.

Santiago Rusiñol Obra completa

Desde aquell dia fins al cap d'un any no va tenir d'agafar ningú més. Ja havien començat a conèixer que no havia nascut pera agafar, i el deixaven am la *trata* i am les *blancas* i amb el reglament interior, i no l'obligaven a lluir-se; però va venir el moment dels anarquistes, i com que no n'hi havia prou gent pera agafar-ne, també'l varen posar a la feina i li va tocar per sort d'anar-ne a agafar un de *fiero*.

Tanta fama'n tenia de *fiero,* i tanta por li feia l'agafar-lo, que aquell dia... fins va emportar-sen la medalla pera espantar-lo amb el gall; fins va dur eines d'obrir portes, i fins se n'hauria anat extremunciat, si'ls inspectors ho permetessin.

«Si aquell altre que no era res ni era ningú —pensava pujant l'escala—te va costar tant de fer-lo obrir, què farà aquest així que't vegi. Entraré de revolada,—deia, trucant,—entraré serio; entraré... què ho sé jo com entraré?... Si no obra, malament; i si obra, ai! si obra... En quins passos m'he de veure!... I quan anava pera entornar-sen volent no haver-lo trobat a casa, i podent dir allò del *domicilio,* va obrir-se la porta a tot obrir, i un subjecte de cara amable i riallera va saludar-lo am molts bons modos:

—Què volia?—li va dir.

—No venia per vostè. Perdoni. Venia...

Santiago Rusiñol Obra completa

a veure... si podia... si m'era possible poder agafar un anarquista que'm tenen recomanat.

—Soc jo.

—No pot ser.

—Soc jo. Entri.

—Però si vostè...

—I estic apunt, i ja l'esperava. Segui, que prenc un paquetet i anem. Els que treballem, com jo, pels pobres, pels desheretats de la sort, ja sabem la fi que'ns espera. No'l culpo a vostè: vostè, igual que quasi tots els que fan d'aquest miserable ofici, ho fan per miseria, segurament perquè té fills.

—Tres en tinc.

—El dia que l'humanitat cambii com la volem fer cambiar nosaltres, per donar menjar an aquests fills no tindrà de fer la baixesa de venir agafar als que treballem per amor, per deslliurar als oprimits, per pujar aquestes criatures que ara li cauen de miseria, i fer-ne homes forts i lliures.

—Dispensi. Jo'm dec haver equivocat,—va dir-li'l pobre Josep, aixugant-se una altra llàgrima.—No es vostè'l que tenia d'agafar. M'han donat malament el número.

—Sí que soc jo. Emporti-se'm.

—No, senyor.

—Si no es vostè, serà un altre. Anem.

—De cap manera.

Santiago Rusiñol Obra completa

—No faci compliments. Perdi-m.

—Que no vui. Primer me portaria vostè a mi. Li dic que no era vostè a qui cercava.

—Prengui-m i no faci coses.

—Li dic que primer me perdria.

—Doncs, aquí'm tindrà a les seves ordres. Quan me vulgui agafar, l'espero.

—Me vol creure a mi, senyor anarquista? Mudi-s de pis.

—Jo no soc dels que muden, senyor Justicia: vostè es el que té de mudar d'ofici.

—Tinc fills!

—Porti-ls.

—Me'n vaig perquè veig que'm convenceria.

I pera que no'l convencessin, a la porta mateix va fer el *parte*, que quasi ni ell se l'entenia: «*Anarquista. Persona de bien. Continúan las pesquisas, y continuarán todo el tiempo que usías lo manden y ordenen... y no hay novedad en el distrito*».

La novetat que hi va haver va esser que l'endemà va arribar a casa fet una *llorona policiaca*.

—Què tens? Què't passa?—li va dir l'amic.

—Que'm volen treure de l'empleu. Me

Santiago Rusiñol Obra completa

diuen que no sé agafar; que no hi portat mai pres a ningú; que tinc por; i l'inspector, amenaçant-me, m'ha donat aquest ultimatum: que si dintre de les vintiquatre hores no li porto un pres, siga'l que siga, me destituirà de l'empleu.

—I porta-li,—li va dir l'amic.

—Ja ho dius tu! I aont el vaig a agafar en aquesta hora? Qui li porto? Un criminal de debò no's troba així com així'l dia que's necessita.

—Doncs no hi ha més que resignar-te,—va dir l'amic.

—Escolta: tinc una pensada,—va dir ell.

—Digues.

—I si t'hi portés a tu?

—Però, que estas boig?

—Es per salvar-nos, es per salvar les criatures.

—Bé: però, de què m'hi duries? No sé jugar; no sé robar, ni ganes; no penso matar mai a ningú; no tinc vicis...

—T'hi duria per escandol. Un escandol qualsevol que hauries donat... en via pública... am dònes... i amb algun borratxo...

—Però...

—Veurien que he complert, pagariem tres duros de multa, i no més pels tristos tres duros jo continuaria am l'*empleyo,* i, després que n'haguem sortit, fins ens divertirem am la *treta.*

Santiago Rusiñol Obra completa

—I ja ho sabs bé que no més són tres duros?

—I encara's pot regatejar.

—Doncs, quan vulguis. Però jo no sé si'l faré bé l'escandalós.

—Sí, home. Amenaça a tot-hom, fes veure que has begut, i llengua. Jo seré allí per animar-te.

—Doncs, quan vulguis.

—Ara?

—Ara.

Van marxar, l'un amic duent a l'altre, am la més gran avinença, i mai s'ha vist un pres més pacific ni un policia més amable, i mai han anat tant d'acort la força brutal am la victima.

A l'esser a la Delegació del districte va agafar-lo per la solapa pera que no li pugués *fugir;* i quan els altres policies van veure que en Josep, el mateix Josep, portava un pres, fins varen cridar l'inspector, perquè no van saber avenir-se'n.

—*Valiente criminal debe ser,*—va dir l'inspector, examinant-lo.—*Cuando V. se ha decidido á prenderlo!*

—*No, señor,*—va dir l'amic.—Un servidor

Santiago Rusiñol Obra completa

ve per *escándalo. No més per escándalo,* i encara.

—*Esto lo veremos mañana al tomarle declaraciones. Hoy por hoy que lo bajen á la cueva.*

—*¿Cómo á la cueva? Es cuestión de multa y nada más,* — va dir el nostre Josep, mig espantat.

—*¿Qué sabe V. si es multa ó no es multa? ¡A la cueva!*

—Pero si no es més que per *escándalo!*

—*¡A la cueva!*

—I no li puc fer companyia?—va dir el pobre policia.

—*¡Qué compañía! ¡A la cueva solo, y le haremos cantar mañana!*

I en Josep el va dur a la *cueva* i li va anar dient pel camí:

—Demà no neguis, i no t'espantis de lo que't diguin, que de tot això'n diuen diligencies. Tu... escandol. No't surtis de l'escandol, i am tres duros en sortim. Ara ja hi som: no podem tornar endarrera. Que t'arrepenteixes del pas?

—Mai!—va dir-li'l bon amic.—Una mala nit passa depressa. Jo he nascut pels grans sacrificis.

I varen abraçar-se enternits, lo mateix que'ls Girondins abans de pujar a la carreta.

Santiago Rusiñol Obra completa

L'endemà, el secretari, el delegat, l'inspector i fins aprenents de l'ofici, tots hi eren a fer-li cantar declaracions. Ni per l'estafa dels Humberts, ni pel crim *de Fuencarral,* hi havia tanta policia. Un pres portat per en Josep en devia haver fet de molt crespes, i ademés ho duia escrit a la cara que era un criminal perillós. Tenia l front estret, un bony al darrera, els ulls acostats, les celles espesses, i anava sense afaitar: totes les senyals ben marcades de l'home embrutit i selvatge: un verdader cas d'atavisme!

—*Declare V.,*—li anaven dient.

—*Escándalo,*—deia ell.

—*Pero ¿qué clase de escándalo? Y ¿qué es lo que considera V. escándalo? ¿Fué en la calle? ¿Fué en taberna? ¿Fué en lugar de mal vivir?*

—*No voy.*

—*Pues, ¿dónde?*

—*En la calle.*

—*Y ¿con quién?*

—*Con todos.*

—*¿Había mujeres?*

—*Muchas.*

—*¿De modo que muchas? ¿De modo que V. es un tenorio? ¿Un barbián? ¡Un acaparador de blancas!*

—*Un servidor es zapatero,* per servir-lo, *y trabajo á domicilio.*

Santiago Rusiñol Obra completa

—*¿Y no trabaja en despoblado?*

—*Le digo que en domicilio.*

—*¡Silencio! ¿Dónde esconde V. las armas?*

—*No tengo.*

—*No tiene,* —deia'l pobre Josep, suant.

—*¿Cómo que no tiene? ¿Será V. encubridor de... escándalos en poblado, señor policía débil?*

—*Yo...*

—*¡Que se calle!*

—No vui callar més,—va dir l'amic.— *Vengo para pagar la multa,* i aquí tenen els tres duros.

—*Y ¿quién le habla á V. de tres duros?*

—Que vui pagar els tres duros, *digo!*

—*¡Que se calle!*

—No vui callar, i tinguin els tres duros.

—*¡A la cárcel!*

—*Soy de bien. Ha sido un escándalo de bien.*

—*¡A la cárcel por insultos á la autoridad, por ataques á la moral, insolvencia y desacato!*

—*Es que todo* ha sigut *un fingimiento,*—va dir, per ultim, el pobre Josep, ja no podent-se aguantar més.

—*¡Qué fingimiento ni ocho cuartos! ¡Después de haber declarado venirnos con el fingimiento! Cerrarlo, que es pájaro de cuenta. Ha hecho V. muy bien en prenderle,* Josep: *ya sabía V. á quien prendía.*

Santiago Rusiñol Obra completa

Al cap de quinze dies encara hi era a la presó interina. Havia cridat que era ignocent, en Josep havia declarat la treta, però no'ls havien escoltat. A escoltar-los, tots els criminals ho diuen, que són la mateixa ignocencia. Lo que havia passat era un misteri, i quan hi ha tantes contradiccions de la primera declaració a les altres, senyal que se n'amaguen de grosses.

Al cap d'un mes encara hi era a la presó interina. En Josep l'anava a veure, li portava cigarrillos, li feia molta companyia de part de fòra la reixa, però no'l podia arrencar.

Al mes i mig encara hi era, i al cap de dos mesos també, fins que al fer els vuitanta dies i un dia d'haver-se'l descuidat allí dintre, no podent trobar cap pista, el van condemnar als tres duros.

I els havien ben guanyats els tres duros; però, això sí, en Josep va ser policia, i va continuar no agafant gent; i si havia errat la carrera, no l'havia errada en una cosa: en donar menjar a les criatures, que no'n sabien res de les trifulgues de tenir de fer mal un bon home.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL DESCREIENT

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL DESCREIENT

En Pere Anton, president de la «Cooperativa Fraterna», de la «Federació del Quint districte», del «Casino Paternal dels Orfeons de les Tres Classes», Gran... vintidós del Gran Orient de Badalona, soci protector de l'«Aplec en contra dels Analfabets pobres», honorari dels «*Amigos* de l'Instrucció a les Classes Neutres» i afiliat al federalisme, no tenia fe ni creencies.

Ell no creia en la Biblia, ni en els dos Testaments, ni en l'Historia. No creia ni en la Creació, ni en el Judici Final, ni en la Resurrecció de la Carn, ni en el primer home, ni en els altres, ni en la dòna, ni en els infants, ni en l'infinit, ni en res. No creia ni en el no creure.

—I les metamorfosis del món, no't convencen, am les seves manifestacions i engranatges?

Santiago Rusiñol Obra completa

—Res.

—I la Mare Naturalesa, am la Fauna, la Flora, la Fruita, i els animals de cada mena, no't parlen d'un *algo* superior?

—Res.

—I l'instint de la formiga, i el nedar del peix, i els etxurats de la dòna, i tot lo que no veiem de teulades en amunt, no't fa *mella* a les conviccions?

—Res. Tot es res, creieu-me. Es dir: no'm creieu, que també seria creure. Fa molts anys que'm se'l *Voltaire* de memoria, i el *Rousseau,* i els companys enciclopedics, i de tot això del fanatisme n'estic curat per molta estona.

N'era tant de descregut, que no feia *acte* a la seva *herética* vida que no'n demostrés el *civisme.* Perquè no creia en els metges, si estava malalt de lo que fos, anava a consultar un curandero, i res de fer-se visitar: una conversa cientifica, amb aplicació de consells, la seva electricitat, alguna oració, però laica, i tot lo més quatre signes que no eren creus ni tonteries. Pera no passar per l'iglesia i poder-se casar ben lliurement, s'havia casat quatre vegades, dues pel civil i dues pel seglar, am separació cada vegada, pera protestar del matrimoni. Perquè no creia en les criatures de pecat original, n'havia tingut am les quatre socies, i, pera poder protestar de les llegitimes, les havia tingut

Santiago Rusiñol Obra completa

ben naturals. A missa? Mai! No s'hi va havent-hi logies. Politica? Menos: podent ser de la Federal, no sé per què se n'ha de ser de politic. Diversions? Horror! Ell jugava a tots els jòcs, i a tots els jòcs anava a jòc, però sense confiança en les cartes. Si a l'home li han posat cervell, am totes les facultats no se les té d'ofuscar am coses *baladís* i *tenues*. L'home es el Tot, i el Tot es l'home, i el Jo (es dir, l'Ell) es per munyir-se la raó i fugir de tota creencia.

Les creencies! «I que'n fan de mal aquestes ditxoses creencies!», sempre deia an els que se l'escoltaven. Per què tenir religió de pensar, podent lliure no pensar? Per què criar exèrcit, podent tenir el cipaio perfecte, que pot fer estragos com l'altre? Per què esperar de la societat? I què ve a ser la societat? Aont es aquesta societat?

—I totes les que presideixes?— li contestaven els amics.

—No es una: són moltes.

—I que no es creure a l'engros, creure en moltes?

—Si cregués, creuria que no.

—Es dir que no havem d'esperar res?

—Esperar! Esperar es creure. Jo no espero perquè soc lliure.

—I no vindrà res d'aquí endavant?

—Res. Vindrà la república... d'aquí cosa

Santiago Rusiñol Obra completa

de tres mesos. Vindrà la social... d'aquí un any. Vindrà la bondat *inculcada*, vindrà la ciencia acabant els crims, vindrà la germanor de races, la fraternitat federal, el triangol i les balances. Vindrà, després de la mort, l'altra vida, i d'una estrella anirem a l'altra, i ara millorarem de mena, i ara serem generals, i després mula de tranvia, o goç de ramat, o torero; però tot això vindrà perquè són coses palpables.

—Vols dir que ho són tant com això, de palpables?

—Són més que palpables: són veridiques.

—I si fossin supersticions?

—No'n gasto de supersticions.

—No diguis...

—Que no'n gasto, dic, i retireu desseguida'l concepte.

—Perdona...

—Esteu perdonats, però no me la torneu a dir mai aquesta odiosa paraula: es la que temo més de la terra.

—Però, no ets esperitista?

—Perquè existeix.

—No ets francmasó?

—Perquè es cert com l'esperitisme.

—No vas carregat de cinturons, i anells, i cotilles magnetiques?

—Això són remeis.

Santiago Rusiñol Obra completa

— No vas donar cinquanta duros per aquella iglesia protestanta?

— Per protestar.

— No vas convidar an en Castelar, al cel sia, i et van ferir a les barricades, i portaves el pendó d'aquella professó civica, i vas fer aterrar la figuera per l'arbre de la llibertat, i vas estar dos anys a la presó per haver fet unes proclames?

— Que tant preguntar! I què?

— Que'ns-e sembla, am perdó sia dit, que es tenir moltes... confiances.

— Però que no veieu que tot això són realitats, realitats de la materia? A mi aon no'm veureu entrar mai es al *antro*, a *l'antro* de l'oscurantisme, però a la llum de la *razón*, allí ja me n'hi entro així que'm llevo. Que d'aquí una vintena d'anys ja'ns haurem repartit la moneda, i que'ns tocaran catorze pessetes a diari, i cada dia, de desde'ls dèu anys als vuitanta, i tindrem establert l'amor lliure per part de mascle i de femella... això no es tenir fe: això es segur; que per medi dels *rayos equis* ens veuran la conciencia, i amb això del magnetisme't faran ser enginyer agronom, o paleta, o perit mercantil, o lo que sia... no's necessita ser creient per saber-ho; que l'electricitat farà'ls miracles que abans no feien les imatges, i curarà l'escarlatina, i el tifus, i la diabetis, i fins

les malalties anemiques... això són coses comprovades, que si encara no ho havem vist es perquè no sabem de veure. Per això no's necessita fe. El progrés no'n necessita de fe. Ja's porta l'oli, el progrés; i bo soc jo per empassarme impossibles. Jo camino am peus de plom. No m'embranco que no ho vegi tot positiu, estricte, sentat am sinalagmatica, analisat am comprovants i amb el seu punt de matematiques.

— Es dir que tu no tens ideals?

— Tinc l'*ideia*, que es lo mateix.

— Doncs, així estas per l'*ideia?*

— Ella està en mi, i per ella he fet molts sacrificis. Me costa més diners l'*ideia* que'ls mediums, que'ls curanderos, que la francmasoneria, que la Federal, que'ls casinos que presideixo, que l'electricitat, que'ls quatre casaments *civics*, i fins que'l meu passament d'amor lliure, i això que no hi he escassejat les *dadives*.

— Ja't dic que si arribessiu a creure...

— Me farieu desesperar! Que es creure tot això, retrògrados?

— Es creure al revés.

— Mai! Són anti-creencies. Es contrarrestar. Són *contravenenos* per acabar am l'ignorancia. El dia que tots siguen com jo, no més *surarà* la veritat, s'acabarà l'engany i no *medrarà* la *Hidra!* Res de professons: banderes de socie-

Santiago Rusiñol Obra completa

tats reunides, caminant afilerades i portant a sota talem el triomf de la Democracia, o el carro de la Vendimia. Res de concilis: assamblees lliurepensadores, aont el lliure pensament se declari obligatori. Res de sants: estatues; i res d'iglesies: logies; una logia a cada barri, i un venerable a cada casa, i tres punts a cada paraula. Si això no es ser despreocupat, que vingui'l Tot i el Jo, i que contestin.

Pera ser-ne de despreocupat, es precís que l'home's preocupi, això sí, i ell havia de *contrarrestar* tantes coses que no s'entenia de feina. Pera combatre'l clericalisme havia de ser de trenta lligues i sostenir un feix de lligams; per no tenir fe en el rector, quan s'havien de repartir *bonos*, havia de tenir-ne en les juntes; pera desacreditar els miracles, havia d'acreditar els saludadors; i tant havia de no creure, que tot lo dia anava creient en lo que no creuen els altres. Cap frare ha passat tant temps resant com ell a combatre'l resar; cap beata ha passat tant temps a missa com ell a predicar que no hi anessin, ni cap devot ha treballat tant pera anar a la gloria del cel com ell havia treballat pera no anar-hi.

I tot això no creient i alabant-se de ser ateu.

Pera combatre un Déu, creia en tots; pera no tenir religió, en tenia un mostruari; pera no mirar cap al passat, els ulls li donaven la volta; i fins pera combatre'ls testaments i les vanitats

Santiago Rusiñol Obra completa

d'ultra-creencia, en va fer un que era un llibre: marsellesa, pendons, infants de tota mena d'escoles, trianguls, tres punts, germanes de l'instrucció, emblemes de tots els casinos, comissions de totes les deries, inicials de l'*ideia*, sacerdots de la Democracia; a tot-hom va citar aquell dia. Volia que's vegés ben bé que duia tots els atributs del que se'n va serè del món, i en duia tants d'atributs i senyalaven tants camins aquell bé de Déu de simbols, que així que va haver fet el badall, sense creure en els badalls, l'ànima devia anar-li venuda, sense saber per ont empendre-les.

Santiago Rusiñol
– Obra completa

L'AMERICANO

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'AMERICANO

El poble de l'*Americano*, com a poble de la costa, era un tou de blancor destacant sobre d'una cortina blava.

Un pilot de cases parades al peu de la rosada iglesia, un penyal, la platja, alguns carrers baixant fins a trobar la sorra, el mar, i poca cosa més... i encara.

Poca cosa més pel qui passa de llarg, portat pel tren, que no està per platges, ni blavors, ni cases blanques, però molt pel que s'hi detura i s'entreté a respirar la brisa, i a gaudir de la quietut, i a veure anar i venir les ones, i més pel que hi ha nascut a la vora, i s'ha avesat de criatura a sentir aquell gronxament que no's cansa de fer randa sobre la sorra.

Allò que sembla res, es la patria; es el niu blanc que'ls pescadors han parat al peu de les ones; es el reconet de terra al peu de l'aigua;

Santiago Rusiñol Obra completa

però aquella aigua, que detura mentres es blava, al cambiar de colors fa rodar la fantasia dels que hi viuen massa a la vora.

Aquella linia llarga, plana i que sembla indefinida, un dia canta, am veu d'onades, que no hi ha fronteres en el món; que de patria ho es tota la terra; que l'home ha de cercar la fortuna aon sia; i les sirenes que canten al peu mateix de l'escuma, canten que allí lluny, molt lluny, al cap-d'avall de la blavor, hi ha una mena de països que són com un paradís aon la sorra es polcina d'or, i aon tot està tapiçat de mirra.

America es una verge... ideal, romanticament fantasiada. Allí tot es espessor de selves, teixits de palmes i rius que baixen plata en comptes d'aigua. El cel, blau sempre i sense boires, no perd mai la bellesa immaculada; les palmeres se torcen al pes de tant fruit i diuen: «Pren-me», tornant a alçar-se gronxant-se; les fonts vessen or, que corre sobre'ls prats immensos; el clima, una primavera eterna; l'home es sempre bo, i les dònes tenen ulls com faros encesos que xuclen a l'*americano*.

El mar, quiet sempre com un estany, s'adorm sobre de mare-perla; pel cel, aus del paradís deixen caure un vol de plomes com pluja de colors finissims; l'aire, com l'encens; les flors, com a rubís i esmeragdes; els arbres, plorant

Santiago Rusiñol Obra completa

perles i més perles; i el Rei de la Creació que hi arriba passa'l temps en una hamaca, i gronxa que gronxaras, veient córrer els dies sense nits, els anys sense hivern i el temps sense desenganys ni penes.

Això es lo que devia somniar l'americano d'allavores (els d'ara, ai!, estan escarmentats) pera abandonar el seu recó, pobre, es veritat, però amorós, conegut i sobre tot seu; això i més, amb halucinacions i miseria pera deixar-se portar pel vent, i córrer enllà a cercar aquella fortuna que li deien les sirenes. I marxava, l'americano; i marxava en barco de vela, i el viatge no tenia fi, i era llarg com aquell mar sense fites, i els dies seguien als mesos, i continuava caminant, caminant sempre, sobre d'aquella ratlla blava que començava en el seu poble i no se sabia on finia.

Marxava, i sobre coberta, allí mateix, al primer revolt del mapa, ja veia que'l món es molt ample, molt més ample de lo que creia, i l'anyorament ja'l prenia. Tot just sortia de casa, i ja començava a adonar-se que la terra es molt més gran que la patria, o que la patria no ho pot esser tota la terra. Encara's veien les teulades i ja se sentia lluny del tot, molt més lluny de lo que realment estava, i calculava la distancia per un buit que se sentia en el pit, com si l'aire foraster no li provés en els pulmons, o com si'l xuclessin desde'l poble.

Santiago Rusiñol Obra completa

Pobre aprenent d'emigrant, que aviat l'esguerrava la vida! Acabava de sortir i ja havia de demanar al pensament que li mostrés lo que perdia, i el pensament li mostrava aquella caseta blanca, i la barca i lo poc que havia vist de noi i lo molt que havia estimat; i aquella hermosa llum que deixava se li clavava a la vista, i aquell enlluernament ja no l'havia de deixar mentres tingués raó de vida.

Aont anava? Anava allí ont anaven els altres: a Cuba, a desembarcar en les planures crudels pera'l qui no les coneixia, a Puerto Rico, a les Republiques del Sud, a les llunyanes costes del Pacific; allí ont el portés el barco, on deixés de cridar-lo la sirena, on desembarquessin carn sobrera.

Arribava, i, un cop deixat a la ventura, i passat l'esverament de novetat del que veu països extranys i els veu per primera vegada, obria'ls ulls a la veritat com si despertés d'un somni, i el veia i el trepitjava aquell nou món que volia. Veia, i era lo primer que veia, que eren a mils, a cents mils, els que havien emprès pelegrinatge envers aquell país d'esperances. Tots els idiomes d'Europa li sonaven a l'orella; un aire foraster passava entre aquelles multituts; una tristor general corria i s'encomanava dels que hi eren an els que arribaven, i se creia haver anat a caure en cases de banys immenses, aon

Santiago Rusiñol Obra completa

tots hi anaven pel mateix mal: pera curar-se la miseria. Barrejats els homes de tots els colors, de totes les races i menes i de totes les desferres que escup el sobrant de la terra, semblava que havien desembarcat la vigilia, i que esperaven l'endemà pera entornar-sen on poguessin. Allí tot era improvisat, tot era interí, tot era pedestre, tot era ordenat, tot numerat am catalec, i, a pesar d'aquell sol que queia, hi feia fred pera'l foraster: el fred d'una civilisació simètrica.

Ai! De moment aquella America no era pas aquella America que havia somniat l'americano: devia esser bondadosa pera'ls ulls avesats a veure-la, i hermosa quan se coneixia i carinyosa pera'ls seus fills; però l'or no'n vessava de les fonts, ni corria per sobre'ls prats, ni'l terrer era platejat com li havia dit la llegenda. Escassejava molt aquell or pera tants *banyistes* ambiciosos, i tants pobres assedegats, i tants malalts de miseria; i el que'n volia tenir d'aquell or no havia d'esperar que ragés de les fonts meravelloses i de les mines encantades, sinó que havia d'arrencar-lo, escarbotant-se les ungles i suant-lo amb el treball, i amb un treball de totes hores.

I començava a lluitar el nostre brau americano: lluitava am febra, com saben lluitar els fills de casa, sense perdre un moment, sense reposar, fent-se malver el cos i l'ànima, ja venent fruits i generos d'aquella Espanya llunyana, ja

Santiago Rusiñol Obra completa

cuidant les immenses planures de canya, ja internant-se en les amples soletats de les pampes, en els immensos sorrals del desert, ja vivint a les manigües, ja no vivint pera conseguir la fortuna, desafiant l'aire i el sol, les febres i la soletat, i fins la mateixa mort, més mort com més lluny de casa seva'ls segava.

I aquesta lluita titanica, aquesta batalla lliurada contra les vaguetats del pervindre i les tenebres de la sort, durava anys i més anys, vides i vides. Si era sortós, hi envellia; si era fort, s'hi arribava a aclimatar; si tenia bones espatlles, no sentia'l pes que duia; però, per docil que fos la fortuna, per benestar que li dongués, per fruits que hagués cullit de l'arbre de les privacions, no més tenia una idea, toçuda, constant, amarrada al seu pensament com la petxina a la roca: tornar al poble, tornar-hi, fos com fos, i veure aquell turonet, i l'iglesia, i la platja, i passar el cancell d'aquella casona blanca, i escoltar desde la porta aquelles veus amigues de dintre, i veure una pedra, un arbre, una planta que havia conegut de noi i els cents no-res dels seus primers passos en la vida; i curar-se, curar-se sobre tot l'anyorament que sentia, i omplir-se'ls pulmons d'aquell aire, i els ulls d'aquella claror que somniava cada dia.

I un dia de sol i d'esperança se n'entornava vers la patria.

Santiago Rusiñol Obra completa

Tornava a passar aquell mar, a seguir aquella plana d'aigua, a caminar dies i dies que no s'acabaven mai, am l'ansia del pelegrí que va a l'ermita del Miracle; i la veu de l'instint li deia que ja era aprop de la terra que cercava, i sentia flaire de patria abans que'ls ulls l'oviressin, i el sol, i el cel, i l'aire, i tot li feia endevinar que la tenia allí aprop, allí mateix, darrera d'aquelles ones que li semblaven molt més blaves, i l'ànima li volava del cos pera poder desembarcar més depressa.

Pobra ànima i pobre americano! Que poca cosa hi havia guanyat en aquell romiatge d'una vida, i que temps havia sofert! Que cansada que arribava! Que malmesa! Que n'hi esperaven d'amargors an aquella vinguda tant desitjada!

Perquè d'aquell niu de la platja n'havien volat els aucells: tots al fossar o mar endintre; perquè aquell pobre reliquiari, abans tant ple de vides estimades, s'havia tornat un desert; perquè tots els seus amics de noi, o havien mort o també havien emigrat; perquè no quedava ningú dels que havia deixat a l'anar-sen: ni'ls jaios, ni les noies, ni'ls infants: tot havia cambiat; les cases, les pedres, les veus dels vius i les inscripcions de les tombes, tot s'havia renovat, menos la blavor de l'aigua, que seguia enviant escuma, i gronxant-se, i seguint les

Santiago Rusiñol Obra completa

ones a les ones, amb el ritme acompassat d'eterna monotonia.

Sol, ric, aburrit, vell i voltat de parents improvisats, que no més li esperaven la mort pera tirar-se sobre la presa; sense amor al cor, i sense salut al cos, com aquell alarb ric que, duent un cargament d'or, moria de fam en el desert, així aquell emigrant d'America moria de tristor voltat de la seva fortuna, com un naufrec abandonat a l'illa de la seva patria.

El silenci que'l voltava, i l'indiferencia que patia, li mostrava, encara que tard, que n'hi ha una segona de patria, i que no solament es patria aquella aon s'ha anat a néixer, sinó la en que s'ha anat a viure; i que ho es també, tant estimada com l'altra, aquella aon s'hi ha anat a lluitar, a estimar, a sofrir, a passar la joventut i a plantar-hi arrels d'amistat i plantes de simpatia.

I el nostre pobre despatriat, que havia deixat tot allò pera curar-se una anyorança, en començava a sentir una altra. Desde allà somniava en venir, desde aquí plorava pera entornar-sen. Vint anys d'anyorar a cada banda i no trobar consol en lloc! S'havia ben errat, pobre ric! Am patria i matria com cercava, se moria voltat d'or, sense tenir matria ni patria.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL SENYOR CUPONS

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL SENYOR CUPONS

El senyor Cupons, fabricant de paraigües al *por mayor*, no hi havia nascut pera fer paraigües. La seva taleia perenne havia estat l'agricultura, la floricultura o, més ben dit, la fruiticultura.

Els paraigües els feia d'esma: un toldo que sempre era lo mateix, quatre barnilles que mai eren de barnilla, i no més el capritxo en el manec pera donar varietat al gènero... això ho feia qualsevol. No, no era això lo que ambicionava. An ell li haurien agradat plantius, grans camps de fruiters de totes menes, la vinya a dalt i l'ordi a sota; aquí una marjada de melons, i al costat una de carbaces, i les varietats del tubèrcul, am totes les conseqüencies.

Ell hauria volgut estudiar els abonos i provar-los, i treure-n un profit ben quimic; ell hauria volgut tenir una granja pera anar-hi

Santiago Rusiñol Obra completa

educant la llegum fins avesar-la en el terrer; ell hauria volgut tenir invernacles pera fer-hi fruites forçades, i sobre tot dirigir la terra, revolcar-la, girar-la, capbussar-la, i ara fanga per aquí, i ara cava-la per allà, treure-li tota la substancia que pot treure la mà de l'home amb els avenços de la ciencia.

Però era paraigüer, home de pluja, i com que això de fer paraigües no li havia donat capital pera comprar proprietats ben verges pera ensajar-hi les teories de les grans plantacions simetriques, un dia que no plovia i que no hi havia despatx a la tenda, va pensar am tota la modestia que, ja que'l fruiterar no anava an ell, ell aniria al fruiterar, i ja que no podia comprar planures, se compraria una torreta, i que lo que no podia fer a l'engròs, ho faria a la menuda.

Aon la compraras, aon la compraras?, va agafar la seva dòna, el bordegaç i les filles, i els va dur cap a Sant Gervasi, que es el país més perjudicat d'aquesta mena de finques. Allí sí que n'hi havia pera triar! Allò era un vol de *blancas palomas* pera totes les aficions i totes les carnadures; allò eren proprietats, i escalonades; allò era un pujar-se a coll-i-be pera tenir el do de la vista, i sense que una venci a l'altra, i sense posar-se de puntetes, i sense que n'hi hagi cap que'ls digui: *Sentarse, señoras torras, que hay panorama para todas.*

Santiago Rusiñol Obra completa

Es clar que va quedar encantat d'aquell espectacle *torrestre,* el fabricant de paraigües! Qui no hi queda, amb aquella blancor acumulada d'illusions a tant el pam? De massa encantat que estava, no sabia quina triar: l'una li agradava, sobre tot, pel verd de les persianes; l'altre, per un cert rellotge de sol colocat a la fatxada, entre un jòc de cornises gregues; la de més enllà, perquè tenia una palmera guarnida am datils de debò; la de dalt, perquè tenia una torre que allò era una *locura* d'alçaria; i totes per una cosa o altra, però cap am les circumstancies pera esser una torra perfecta: comoditat, *aseo,* panorama, esbarjo, safreig, parra, fruiterar i espai agricol. Aixís es que, previa consulta am l'esposa, van creure lo més acertat comprar un terreno edificable, no planye-hi vint pams de lloc, i fer una cosa espaiosa.

Als vuit dies el mestre d'obres, conformement inspirat am totes les regles de fer torres, li va comparèixer amb un plano que, vaja, va ser un pa d'arquitectura: per dintre, una distribució acabadissima, un estoig, una arquimesa; el jardí, un joc d'escacs, amb el seu lloc pera cada fruita; i en tocant a la fatxada, demaneu-ne de neo-grec, am teulades a la suiça, i frisos de lo millor, i baranes am motllures, i columnes salomoniques, de totes edats i mides. Un Partenon: veus-ho-aquí. Un Partenon millorat, mig civil,

Santiago Rusiñol Obra completa

mig casa de banys; més ben dit: un Partenon *asequible,* tant *asequible* i tant complet que fins el proprietari, que no s'entenia d'estetiques, va abraçar al mestre i al plano, per una obra tant acabada.

Dic acabada, i tinc de rectificar. Ho era en principi d'acabada; però com que les obres més perfectes sempre tenen algun pèro, i com que'ls gustos no són iguals, al consultar-ho am la familia s'hi van tenir de fer algunes reformes que agermanessin les estètiques am les necessitats domestiques. La dòna hi va voler dugues finestres més, que s'hi van posar desseguida; les filles, un terradet pera veure passar el seu pervindre, que's va encastar a la fatxada; després van treure-s uns dibuixos i afegir-hi sis balcons; i al final de la consulta, si bé no més van quedar els fonaments, i encara un xiquet més fondos, el plano n'era tant de plano, que, aixís i tot, hi va quedar tela pera esser tant Partenon com era.

Aprovats tots els detalls, el paraigüer se calçà la bata, i es va dir dintre de la bata: «Som-hi, i que comenci la batalla».

I quina batalla, senyors! Primer, l'aigua: una bona mina que portés l'aigua d'allí on fos: dels tropics, de les *capas,* d'allà on n'hi hagués, costi lo que costi; després, la gran vigilancia an el paleta: tant de morter, tant de calç, i, si

Santiago Rusiñol — Obra completa

sen podia estalviar, estalviar-ne; després, entrem a la dinamita: petardos a cada mitja hora, per la nivellació dels penyals i la renegació dels veíns; ara la direcció de les aigües: fes-les anar an el *subsuelo,* a les bones o les males; i, per fi, la satisfacció de que arribés el moment de treure-s els pintors de casa, i parar-hi la taula pera la gran *inaugurada.*

Quin dia de satisfacció va esser aquell pera'l fabricant de paraigües, i quin dia de mareig pera la seva estimada esposa!

Pares, mares, germans, tios, tios dels polítics, cosins i amics, am tot l'ordre de les esqueles mortuories, hi van acudir an aquell acte; tots, i d'altres; i era cosa d'improvisar una malaltia pera no tenir de gaudir el trastorn d'aquella casa modelo. Quan un pujava al terrat, n'hi havien sis al safreig; quan l'un bombava, l'altre enjegava'l surtidor; quan un tancava les aixetes, l'altre anava omplint els diposits. Els uns donaven menjar als peixos, els altres se daven menjar an ells; aquest no deixava olives, l'altre tirava'ls pinyols; i del menjador al jardí, del jardí a l'hort, de l'hort a la torratja a mirar pel vidre verd, el vermell i el blau i de color de diables; se'ls va tenir d'atipar depressa, pera que fugissin d'un cop i deixessin la torra lliure; ai, sí!, lliure i solitaria, i disposta a esser el refugi pera tota una santa vida.

Santiago Rusiñol Obra completa

Al primer any, ja ho crec, una lluna de mèl agrícola! Am tantes plantacions com feia, am tantes selves de fruiters com hi anava inquibint, i enredar la parra an els filferros, i que ja empelts, i que ja vacunes, ¿qui es el perfecte agricultor que no's veu per un moment la felicitat a les *plantes?* Però, ai!, que si fins

las torres que desprecio al aire fueron,
á su gran pesadumbre se rindieron,

què tenien de fer les *urbanas,* que tenien més *pesadumbres* i no tenien tants *desprecios?* Què havia de fer aquella torra? Caure i esquerdar-se, havia de fer; *sí, señores;* i van esquerdar-se les parets, i els vidres van tornar-se negres, i les plantes, que van conèixer que'l tenir-les a la torra era fer-les passar per bojes, es van avenir per morir-se.

Les primeres d'assecar-se, es clar, varen esser les cares, perquè eren les extrangeres: en duent rotul en llatí, mortes de llatí i de fred. Després, a les botaniques el ser tant medecinals no'ls provava. Van seguir els tarongers, esgrogueint-se. I les soles que haurien donat fruit, que eren les pomeres indígenes, me les va carregar tant de pedres pera que no fessin excessos, que van perdre l'humor de fer-ne. Tot se va posar malalt en aquell tancat agrícol, en aquella costura de flors, en aquell seminari de plantes. Haurien volgut més cel i menos mirades de l'amo; més

Santiago Rusiñol Obra completa

pluja i menos paraigües; més rosada i menos hidroterapia; i, es clar, allí, com a tot arreu, va succeir lo que succeeix a la flor lo mateix que a la persona, quan se n'apodera la *passa:* com més miseria, més plagues, i com més plagues, més etcètera.

Primer el pugó, el pugó *vulgaris*, que's menjava tots els brots, tant si eren verds com madurs, i caragolava les fulles com si patissin d'artritisme; després, la formiga, la *laboriosa* formiga, anant-hi tot passejant i a fileres, pera destruir amb ordre i constancia; el mildiu berenant-se les fulles de la parra, la filoxera les arrels, i no més deixant pera'l mosquit quatre granets de rahim que semblaven pildores de sofre; i, després, entre'ls cargols que's duien la casa a sobre pera poder-s'hi estar més estona, i els llimacs, i les cuques forasteres que venien expressament a fer destroça a domicili, an el pobre agricultor me li acabaven el sossego. Que aquí's podreix un rahim? Sulfat de coure al rahim, i ensofra que ensofraras. Que ara's presenta l'oruga? A fer-la tornar papellona. Que l'insecte voldria mossegar la fruita, per prohibida que sia? Doncs, posem-hi una mosquitera. Que'l pardal s'hi tira a sobre? Ninots plens de palla, que feien riure al mateix pardal. Que tot se perd? Tant-de-bó, i millor, i que's perdi tot, i sortim-ne; que si allò era

Santiago Rusiñol Obra completa

esser agricultor, ni mai que n'hagués sigut, que així hauria fet més paraigües.

Perquè'l pobre paraigüer va acabar per pendre l'*oremus* d'anar fet un *Lucrecio Borgio* am tantes menes de metzines: no era això lo que ell volia! Ell volia esser agricultor. Havia nascut pera esser-ne, es veritat, però a les bones, i am democracia. Ell volia fruita cultivada per medis naturals, ben licits, però no aquella tirania. Persuadir, molt bé; però anar carregat de sulfuros, i sofres, i medecines *dañinas,* mai! No era aquesta la missió que s'havia proposat. Allò no era fer el pagès: allò era fer l'hulano. I entre aquestes sotragades a les conviccions agrícoles, i que les filles no's casaven desde que anaven al camp (la torra era'l camp), i perquè s'anava cansant per moments del noble exercici de la bomba, i de comprar fruita natural pera dir que era de la torra, i del tranvia de foc i d'aigua i de força animal i bestial, un dia va llogar un pintor, li va fer pintar una mà que senyalés a la torra, i a la torra aquest lletrero, am forces punts suspensius: «*Aquella torre se vende. Daran razón en sí misma...*»

Se vende, sí, però *no se compra,* hi podia haver afegit. Ningú'n vol de torres usades; ningú'n vol d'illusions pansides! El que's vol equivocar, se vol equivocar pel seu compte.

Cinc anys van estar tancades aquelles per-

Santiago Rusiñol — Obra completa

sianes verdes del Partenon de lloguer; cinc anys de florir la floridura, de perseverar l'humitat, de desenrotllar-se la trenyina; i als cinc anys, quan un dia que feia sol i no's despatxaven paraigües, l'aucell de fang agricultor va obrir les portes rovellades, i les finestres que cruixien, i va deixar-se caure al jardí, de poc que no cau de memoria de l'espectacle que va veure: tot anava bé, viva Déu!, tot brotava desde que no hi eren: desde'l cirerer a la prunera, tot-hom s'havia arreglat d'ençà que no hi havia vigilancia. Què havia passat? Quina bomba havia regat? Quin aire havia corregut? Misteri! Misteri, sí! Però'l jardí no era'l d'abans: a soles s'havia fet home; sol amb ell, s'havia criat espontani; anarquic, s'havia sabut entendre, i als fruiters en voleu de fruita, i a les plantes en voleu de flors, i en voleu d'anyorança la formiga, i de miseria'l pugó, i de tristor les malures, que no podien esbravar-se!

«L'arbre s'ha revindicat! — va pensar l'agricultor *paraigüero*.—Desde que no pren medecines, se torna arbre natural. Deixem-nos d'agricultura, i ai! tornem-nos-en a la botiga, que les flors volen aigua i sol, i els paraigües i ombreles no són pera dar-ne, són pera treure-n. Paciencia! Jo també'n volia de sol, i he de viure de la pluja.»

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA POETISA

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA POETISA

De pares fideuers, de familia en prosa, del mig d'un medi comercial, balancejant entre fideus i calderilla, na Julieta havia nascut poetisa, com les flors neixen del fossar, com de l'oruga la crisàlida, i com de la vulgar crisàlida la pintada papellona.

Ni la dida, ni la mare, ni'ls padrins, li havien ensenyat mai a fer versos, i ella, pel sagrat estel que les Muses planten al front de les criatures mimades, al rompre la parla precursora, la va rompre en versos perfectes. Se pot dir que va rimar *papà* am *mamà,* com si ja tingués franquesa am les Muses.

L'aritmetica la va apendre en vers; la geografia, en *redondillas;* l'historia, en decimes reials; el Fleuri, en romanç biblic; l'urbanitat, en versos lliures; i els mestres, i els pares, i els parents dels pares i dels mestres, i els entrants

Santiago Rusiñol Obra completa

a la botiga de fideus, i fins els pasta-pastes de la cuita, no sabien què admirar més: que la criatura fes aquells versos, o que'ls versos deixessin créixer la criatura.

A dèu anys els pares els hi van privar per consell dels metges i padrins, que temien, am molt bon judici, que'l do li embotís els polsos i li trastornés les *células*, i la van fer parlar sempre en prosa; a dotze, ja feia quintilles d'amagat; a catorze, duos, també d'amagat, amb un fadrí que van haver de treure per massa amor a la poesia; a divuit, va tornar-se lletja, i prou feina va tenir en no semblar-ho; i a vint ja no la van poder aturar: dels fideus, dels parroquians, de la familia, dels anants i vinents que passaven, de tot ne feia poesia. L'home eren versos, l'establiment eren versos, els compradors versos, i fins la pastera eren versos, i els pastaires i les pastetes.

I no us creieu que n fes idilis d'aquell personal que la voltava. No hi havia nascut pera idilis: drames ben drames, drames d'home, i com més terribles millor, i carregats d'erres ferestegues, i amb algun renec poetic i amb un realisme que escruixia. El blat que's tornava pasta abans de passar a esser fideu, li donava peu a descriure tots els afanys de la sega, passant del sol a l'espiga, i de l'espiga a la dalla, i de la dalla a la mort; la pasta entrant a la mola,

Santiago Rusiñol Obra completa

li inspirava l'opressió, i de l'opressió a la venjança, i de la venjança a l'extermini, i de l'extermini a l'agonia. El fideu, el mateix senzill fideu sortint fort i lliure, li feia cantar la llibertat, i de la llibertat a la patria, i de la patria al Bruch, i del Bruch als Jocs Florals, i dels Jocs Florals a l'englantina.

No més tenia vintiún anys i ja la tenia l'englantina, ja era seva, quan tants poetes revellits a la rima, al ritme i a tots els secrets florals, no tenien més que trists accessits, i molts d'ells per amistats mantenedores. Ja no més li faltaven dos premis pera esser mestressa en gaya ciencia; ja que de què n'era; ja am dugues empentes més ben poetiques i ben florides tindria'l titol efectiu pera ensenyar de poesia a les classes productores.

Però això no va durar gaire. Encara hi *tirava* alguna volta, però purament per germanor, pera omplir la festa, pera aprofitar els versos florals que hagués fet de criatura. Però ara havia tingut la sort de poder-se enamorar, la més sort de trobar un enamorat, la ressort de que la deixés, quan la tenia ben encesa, per vils qüestions d'interessos; i aquesta ocasió *punyidora* venia tant en consonancia pera fer un tomet de desenganys, de queixes planyivoles, de dolors amargs i d'arestes de jovenesa, que hauria estat una follia'ls perdre-les, perquè,

Santiago Rusiñol Obra completa

ai! les ocasions de sofrir en vers passen molt altes a la vida.

En aquesta ocasió *assenyalada,* com sempre, la nit, els estels i sobre tot la pobra lluna, van esser els que van pagar la festa. Vinga esperar que sortís, i vinga sospirar quan sortia; vinga anyorar-la quan no hi era, i badar quan feia'l ple; vinga girar els ulls vers sa claror, i de la claror a les quartilles. Ni'ls astrònomos que van a *inspeccionar* els eclipses han passat tant temps pels terrats com hi havia passat ella desde'l desengany d'aquell jove. Que era al ple? *Redondillas,* amb alguna reflexió escaienta sobre la plenitut de l'inconstancia. Que era al creixent? Octaves reals amb el crit de l'amor creixent. Que mimvava, com mimva sempre que té l dever de mimvar? Dolores, forces dolores, amb una guspira de blancor ben velada i ben esmortuïda que caigués sobre'l cor dels versos com llagrimes platejades. No se n'hi escapava ni un raig de la placida claror somorta, ni un rajet, ni un rajolí: obria'l cor ben obert i tots hi anaven a caure a dintre. Oh lluna! Que n'has fet descloure d'ignocencia am la teva mirada morta! Que n'has criat de poetises i pertorbat de poetisos! Que n'has tret d'ànimes sensibles de la materialitat dels fideus, pera dur-les a la regió del somni! I que li costa de despertar-se an aquell que't mira!

Santiago Rusiñol
Obra completa

Un any va tardar a desensomniar-se la nostra gran poetisa, un any just, i tot pera res: pera tornar-se a ensomniar desseguida, i aquesta vegada anà de serio. Va ser, com era natural que així fos, am comunió espiritual amb un poeta, amb un altre poeta com ella, amb els mateixos sentiments i els mateixos gustos d'ella, amb igual amor a penes fondes. Aquell poeta ni'l coneixia, ni mai el coneixeria. Pot-ser vivia lluny, ai!, com tots viuen; pot-ser ni vivia; pot-ser ja era mort quan ella va començar a llegir-lo. Però, què hi feia això? Vivien les seves obres, i quines obres, i quins versos, valga-m la Santa Poesia! Cada vers era un crit punyent d'una ànima bessona a la seva, que bategava pera fugir de la trista materia terrosa i ubriagar-se de boires; cada estrofa era una posta de sol de dolor i de melangia; i n'hi havia tantes de postes, que mai se feia de dia en aquell gran cor de tenebres: cada paraula era un gemec, cada ratlla'l masegament d'una pena, cada lletra un crit; i ella les seguia tant bé aquelles penes, plorava tant amb el plor seguit del poeta, s'entristia tant am ses tristeses i bategava tant a temps al mateix compàs d'afanys, que va arribar a fer-se aquest carrec i a decidir aquesta conducta: que si d'allí en endavant no patia, no agafaria més la ploma; que no més del dolor en pot brollar la poesia; que'ls grans

Santiago Rusiñol Obra completa

versos eixien dels grans disgustos; que les Muses eren les llagrimes; que la felicitat no inspira; que no més pot tenir inspiració la que es ben desgraciada; i... va casar-se, pera esser ben desgraciada.

Va casar-se, pera esser-ho ben bé, amb un comerciant de grans, ben vulgar, ben prosaic, ben aferrat a la materia; amb el qui la pogués compendre menos. Ell aniria a la seva pel camí pedestre de la vida, i ella a casa, a sofrir i callar, i fer-ne versos! Si no l'estimava, millor: en faria un volum de planys; am cada plany que escruixiria. Si la maltractés? Tant de-bo! Ja sentirien les tirades. I si li arribés a pegar? Quines odes si li arribés a pegar! Cada cop seria una estrofa, i els blaus que li pogués fer es curen, i els crits poetics que escrigués l'eternitat els guardaria.

Però aneu a fer planetes amb els homes quan la sort us acompanya a contrariar-vos la carrera! Aquell pobre comerciant, que tenia d'esser tant *bruto*, tant *pegador* i tant fera, va sortir una malva poetica. L'estimava com si no fos poetisa; li respectava tots els clars de lluna i totes les postes de sol, que sempre's venien a pondre a les hores de menjar; l'escoltava embadalit com a una sibila mansa, i li deixava fer tot lo que volia. Aixís es que, am la desgracia de no tenir una hora dolenta pera poder mullar la ploma am llagrimes, qui fa poesia ni

Santiago Rusiñol
Obra completa

qui's queixa! En comptes dels versos que esperava que podria fer amb el sofriment, li va arribar una criatura.

I quin infant! I quin minyó! I que poc brindava a fer elegies aquell pilot de carn rosada! Gras, ample, molçut, am salut pera vendre, aneu-li a fer versets an aquell bordegaçot tant *fiero!* Menjar volia, i riure, i rompre a parlar a la primera ocasió, i en prosa, i posar dos rengles de dents com el doble blanc del domino; i la mare, que a més de poetisa era mare, esperava temps més tristos pera treure-s les penes de dintre, però ja no desitjava que vinguessin. Pera fer versos alegres? No fer-ne. Els versos alegres no són versos! *Madrigals?* Que's llevi dematí qui vulgui. Fins a sentir el toc d'oració, dormia poeticament. Balades? Bolados! La que espera'l drama viscut, no'n té pera res de les balades. Però era jove i esperaria: si ara tenia sort, paciencia, que ja vindrien les trifulgues, i us juro que n faria feina! Un volum de trescentes planes, amb atapaiment de versos, i tots tristos, tots d'ànima adolorida!

Però l'adoloriment no venia, i mentres tant no's podia treballar. Tot era tranquil en aquella casa *desgraciada:* ni un petit costipat, ni un disgust, ni una melangia! Fins la gateta no morir-se! Fins els sogres no exercir-ne! Fins una avinensa esfereidora! Vaja, que així no's

Santiago Rusiñol Obra completa

podia escriure! No era viure, tant viure bé. Era malmetre la vida aquell tou de felicitat! Am dos anys que duia de casada, no haver pogut fer ni nu sonet per escassetat d'emocions, era un afront i un escandol. Els volums li sortien infants. Al segon any el segon volum, al tercer el tercer, al quart el quart, i als deu les obres completes. Si això no era errar la carrera, que baixessin les Muses a dir-ho!

Un cop, per sospites, li va semblar, ja esperançada, que'l seu marit se li distreia. Venia tard, menjava depressa, i badava. «Doncs, calla, — va dir-se, — explotaras la gelosia i l'explotaras en versos lliures, que són els que's presten pera'ls dolors sobtats i energics.» Però, cah! I que tenia de distreure-s! El blat i la dòna era lo unic que'l distreia, i am les distraccions del blat no pot lluir-s'hi una poetisa! Un altre dia ell va tenir de marxar tres mesos. «Doncs, anyorança, — ella va pensar. — Explotaras l'anyorança, i aquest cop am versos ben curts i atapaits de tristor.» Però, tampoc! El qui's va anyorar va esser ell. Al cap de vuit dies ja'l va tornar a tenir al seu costat, quan tot just començava a escriure. «Pot-ser et cansarà?», se va dir ella, com a darrera esperança. Doncs, tampoc. Aquell diable de comerciant tenia tots els recursos pera no deixar-se avorrir: era amable, era generós, era divertit; sabia manar, sabia

Santiago Rusiñol Obra completa

creure, sabia tocar el piano, sabia no fer-hi massa soroll, i sabia privar de fer versos. D'això us juro que'n sabia. En deu anys de matrimoni, sempre havien parlat en prosa.

De tant parlar-hi, va acabar per no adonar-sen. Se veia la vida esguerrada, amb augment d'humanitat, però am perdua pera les lletres; i patia de no patir, i plorava de no plorar, i encara no's resignava, perquè ni d'això hi havia temps en aquella ditxosa casa! El poc que tenia lliure, pensava que *aquell* poeta li tindria compassió; si veia les quartilles, la blancor la sofocava; i si algun cop veia la lluna, ja quasi no gosava mirar-la, perquè's pensava que li deia: —Què has fet, poetisa esguerrada? Per què, en comptes de cercar home, no cercaves els dos premis que't falten de Gaia Ciencia? En què has passat la vida, dòna indigne? Pera tenir fills i més fills, me tenies de mirar dalt del terrat, i girar-me'ls ulls en blanc, i contar-me tantes trifulgues? Torna als fideus, que te'ls mereixes! Aparta-t, falsa poetisa!

—Es que no he tingut temps.

—Als fideus, te diuen!

—En el món hi he estat massa bé, i jo...

—Als fideus!

—Sí, m'hi errat: t'ho confesso, lluna. El viure m'ha fet perdre l'escriure; però ara'm faré vella, i a la vellesa ja no viuré, i et prometo,

Santiago Rusiñol – Obra completa

oh blanca lluna!, tres volums abans de morir-me.

— Tres volums de què?

— De la meva vida.

— La teva vida no s'escriu: se passa. No més te demano un sonet; un trist sonet, no un sonet trist: «A la dòna equivocada». Quan tinguis una desgracia, escriu-lo.

— Ai! Me temo que no'n tindré cap.

— Doncs, no'l facis, però no'm miris mai més la cara. No'n vui aguantar més de capes de dònes que s'equivoquin.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL TENEDOR DE LLIBRES

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL TENEDOR DE LLIBRES

El senyor Pepet, primer tenedor de llibres de la casa Comas, Matas y Pujol y comandita y *compañía*, ja havia celebrat les bodes d'or de la teneduria de llibres.

Cinquanta anys justos havien complert feia pocs dies que estava entre'l *Debe* i el *Haber*, entre'l llibre *Mayor* i el llibre *Diario*, entre uns llistons tornejats que li feien de gabia-escriptori i els armaris de comptabilitat detallada; i en tants anys d'apuntar i desapuntar milions, no més havia arreconat vuitcents duros.

I no es pas que fos malversador d'hisendes, que no hagués estalviat i que no fos treballador, el pobre senyor Pepet. Les hisendes, pera vendre-les, s'han de tenir, i ell ni savia on n'existien; els estalvis se fan de lo que sobra, i ell sempre balancejava a l'arribar al cap del mes; i en quant a haver treballat, la lluentor de l'escriptori, i les arreconades de números, i els

Santiago Rusiñol Obra completa

immensos pilots de llibres, ho deien si havia treballat en aquesta vall de xifres.

A dotze anys ja va entrar a la casa Comas, Matas i Pujol, en comandita, i hi va entrar quan encara 'ls Comas vells i els Pujols més vells i els Matas avis estaven remontant el credit i montant els telers mecanics; als quatre anys de portar recados i mostres i de fer factures, ja 'l van entrar a la *garita,* i als vuit, al tenir vint anys, el van encarar amb el *Mayor,* més gros que ell, li van presentar el *Diario,* tant ample i ple com el *Mayor,* i — Aquí tens tinta, — li van dir.— A fer assientos, i ratlles i números, i ten compte en equivocar-te, que una cosa es equivocar la vida de la persona, i una altra 'ls llibres comercials. La persona pot gratar-se, si s'ha errat, i, els llibres, ni gratar, ni esser gratats, que primer són els llibres que l'home.

Desde aquell dia endavant pot ben assegurar-se que ja no'n va llegir d'altres de llibres, ni va veure més paisatge que aquell rengle de llistonets, ni va conèixer més gent que *Varios,* ni altra perspectiva que *Caja,* ni més companys que'ls *Comanditas,* ni més joventut que'ls corredors, ni més amors ni casaments que les societats anonimes. Del *Debe* a l'*Haber,* i de l'*Haber* al *Debe,* desde aquell dia endavant va semblar el simbol del dubte, la nansa de les balances, el regulador auto-automatic de les entrades i sor-

tides, el rellotge de la casa comercial, un nivellador i una taula, una màquina i un regle. Del moment que's va asseure en el banc d'aquell escriptori am portella, ja no va poder pensar ni sentir, escoltar ni veure, riure ni plorar: el món, vist d'aquell interior, era com un giro mutuo, ple de genero i de moneda, que anava balancejant entre dos casilles immenses, aont els números eren reclutes que's tenien de conduir com dos exèrcits aritmetics, sense deixarlos sortir i sense deixar-los mai de vista.

Cada dia, de les set del matí al mig-dia, i de les tres a les set del vespre, el senyor Pepet no era un home a darrera d'aquells balustres. Que *Caja* a *Pérdidas y ganancias*, i que *Caja* a *Fulano Hermanos;* que *Hermanos* a *Cuenta corriente*, i que *Cuenta corriente* a *Saldo*, i que ara'l passiu, i ara l'actiu... era una ploma amb un braç, un braç amb un maneguí, i un maneguí amb un infeliç que anava omplint planes i més planes, sense poder donar l'abast a les llibretes que arribaven. Si un moment feia un cigarrillo, les sumes anaven venint de tres en tres, de quatre en quatre, de vuit, de deu i de quinze números, i quan tirava la punta, n'hi havia un rengle tant terrible que esperaven colocació en aquelles columnes simetriques, que les havia d'entrar a empentes; si's descuidava un moment, el borrador l'empaitava, i els dos grans llibres s'encalla-

Santiago Rusiñol – Obra completa

ven, i els havia de fer marxar a copia de tinta i paciencia; si badava, havia de vetllar una hora més; i si se li embussava la ploma, li agafava una suor com si se li embussés el coll, la respiració i la paraula. Tants assientos per un home sol, era molt seure, cavallers! Tant diner entrant i sortint, i sempre am numeros, i amb *efigie*, eren una burla de mal genero pera un pobre tenedor. Tanta suma, i tant pujar i baixar columnes, i sempre columnes de dobletes, n'hi havia pera marejar al que tingués el vertig de les xifres. Aixís que, quan arribava'l dia trenta i s'apuntava en el *Diario, Caja á yo: cuarenta duros,* ja podia fer bona lletra, que se'ls havia ben guanyat el pobre tenedor de llibres.

I, això, no una estona, o un entreteniment d'un quant temps, sinó dies i dies, i anys i més anys; i de les bodes de plata a les d'or, i de les d'or a les de vellesa; i això amb el pervindre *passiu* de tenir d'acabar com un saldo; i això sense poder-se apuntar mai: «Felicitat a jo», o «Jo a viure», *Aburrimiento á mí,* o «Jo a desengabiar-me i a volar», «Jo a liquidació» i no a *Varios,* sinó a tots: als llibres, als socis, a la comandita, a les tres classes de vapor, al balanç i a l'inventari. A Job no ho varen provar mai de fer-lo ser tenedor, a Sant Llorenç no li varen pas condemnar a cinquanta anys d'escriptori; Sant Francesc pot-ser no'ls hauria portat els

Santiago Rusiñol Obra completa

llibres d'en Comas, Matas i Pujol, sense comptar la comandita, que, per sants de merit que fossin, pot-ser no haurien tingut resistencia pera tants anys de teneduria.

Si'l senyor Pepet en tenia es perquè obeia a dugues causes: primera, perquè no tenia altre remei, i, segona, perquè era un home de costums, d'ordre, de regleta, de passament, de moderació i de prudencia. Ell ja ho hauria volgut ser-ho de ric, però hauria volgut escriure essent-ho; ja hauria volgut no tenir de treballar, però treballant com abans; l'hauria presa una rendeta, però «Rendeta an ell» i «Ell a rendeta», i al cap de l'any «saldo» i «conforme». No havia vingut an aquest món ni pera esser molt ric ni molt pobre, ni pera disfrutar ni pera patir, ni pera pendre diner ni pera deixar-ne. Un entremig, un entremitjet ben modest: deu rals de renda diaris, els llibres i prou. L'abundancia li hauria fet malver l'estalvi, i l'estalvi l'ambició, i les rendas i els cupons li haurien tret lo que tenia dipositat a la Caixa: una resignació al deu per cent, i una paciencia al cent-quaranta.

I si encara n'hi tenia a la caixa, no es pas que no n'hagués gastat en el món, i fins a redit, i fins amb usura, i no amb els llibres de la casa comercial, sinó am les llibretes intimes, am les de casa, am l'*Haber* de la familia. La dòna, no

Santiago Rusiñol Obra completa

més amb els deu anys que li va viure, que van esser deu anys de torments, de malalties ignorades, de mals humors interminables i de sangries en el *Debe,* ja n'hi va fer un gasto ferestec; un fill que li va deixar, sempre delicat de petit, i sempre bretol de gran, i sempre recordant a totes hores les grans qualitats de la mare, fins el dia que va morir-li, n'hi va gastar mitja fortuna; i el jaio impossibilitat que'l va tenir vuit anys a casa, prenent caldo cada tres hores, i donant disgustos a cada hora, li va arrencar l'altra meitat, i encara amb una mica de torna; però, ell, el tenedor de paciencia, en tenia tal diposit, hi estava tant fet a tenir-ne, i en malgastava tant poca, que, per queixes que sentís, per disgustos que passés, per trastorns acumulats que li amarguessin la vida, no faltava ni un moment a l'escriptori, sempre al davant d'aquells llibres, sempre ratlla per aquí, apunta per allà, i gira i suma; sempre amb aquella taleia feta d'esma i d'obligació que se li havia tornat cronica.

Va arribar un moment que ja treballava a les palpentes, es veritat; ja la mà li corria sola amb una constancia tant mecanica, que no l'hauria pogut moure ni més a poc a poc ni més depressa; amb una rectitut tant serena que seguia les ratlles fins aon no hi eren; amb un aplom tant matematic que'ls numeros se n'admiraven de veure-l més número que ells. Si li

queien les ulleres, apuntava; si's feia fosc, apuntava; si li hagués caigut el *Major* a sobre, hauria apuntat amb el coll clos a sota les planes del llibre; i qui sab lo que hauria apuntat en el món, fins a caure d'apuntamenta, si no li hagués caigut una sorpresa d'aquelles que acaben les comedies, però que també hi són a la vida. Un germà ausent, d'aquells que no se'n sab res, d'aquells que sempre moren a l'America, l'unic que no havia tingut compte corrent en els disgustos de familia, va morir sense tenir fills, va *finar* sense testament; i sense carta comercial, sense preparar-li'l cop, sense dir-li «aguanta aquest susto», com si li tirés un tret benefic, li van tocar trenta mil duros.

Lo primer que va fer, al saber-ho, va ser apuntar-los en regla en el *Menor* particular: *Caja* a *Hermano difunto* i *Haber* a *Ganancias y Herencias;* després, aturdir-se; després, sortir a pendre l'aire; més tard, a plorar; després, a cercar algun conegut pera dir-li; després, pels carrers altra vegada, i dels carrers al seu carrer, i d'allí volta que volta, anant voltant l'escriptori; i quan varen tocar les tres va trobar-se a davant dels llibres. Els llibres ni van estar tristos ni alegres; la caixa no va escruixir-sen; i quan el gerent va saber-ho va fer una mica com ell: primer, apuntar-s'ho a la memoria; després, obrir-li credit, mentalment, de la suma del di-

Santiago Rusiñol Obra completa

funt; rumiar, alegrar-se'n, donar voltes pel despatx, i, per fi, cridar-lo apart i dir-li: — Senyor Pepet, el felicito. El felicito, amigable i comercialment parlant; però tinc de donar-li una noticia. La plaça de vostè l'amortiso, incluint-la al tenedor segon. Si vostè no hagués tingut l'entrada que se li ha sumat a l'*Haber*, jo no l'hauria retirat ni l'hauria despedit, per calculs humanitaris. Fa seixanta anys que es a la casa, i si la casa amortisa un vuit per cent de maquinaria, just es que la dependencia no sia menos que la màquina. Però ara té un capitalet, pot viure, i pot viure amb un tres per cent; i lo que no li haurien dit els Comas, Salas ni Pujols, ni la mateixa comandita, li dic jo, i em felicito de dir-li. Deixi'ls llibres, coloqui'l capital, passegi-s, i compti que no'l despatxem: el retirem bonament de la circulació dependenta, i el retirem donant-li les gracies, assegurant-li pels serveis, que sempre tindrà disponible un credit de... trenta mil duros i una amistat a tota prova.

El senyor Pepet va quedar tonto. Aquesta sí que no la creia! «Passegi-s», li havien dit. I aon? I per aon? Que ho sabia ell aon se passejen? Per quins indrets se passeja l'home que ha segut cinquanta anys? Aont aniria a divertir-se'l que ja estava fet a aburrir-se? Veiam que li diguessin els que li havien donat ordres. Prou que ho va provar de distreure-s, i de ferm que ho

Santiago Rusiñol Obra completa

va provar, i am perseverancia comercial, i am constancia, i am aprenentatge i estudis; però, cah! No li entrava la vagancia. Ja era massa vell pera no fer res; tenia masses anys pera estar en vaga. D'obres publiques no'n va deixar ni una pera veure, i allò, anant mirant pujar les pedres com si li alcessin una casa... però no'l distreia'l mirar-s'ho. Els bancs dels jardins els va anar provant tots; però tots eren per lo mateix: pera *vagancia*. Jugar? Mai en va poder arribar a apendre: am tants numeros com sabia, no podia entrar a les fitxes del dòmino. Amistats? A la seva edat no se'n fa, el que no pot comptar batalles, o naufragis, o mentides... Així es que al cap de tres mesos va tornar a voltar l'escriptori, va caure dintre dels balustres, va veure al gerent, i va dir-li: —Senyor gerent, jo m'anyoro. No hi puc fer més. Jo no hi he nascut per ric. La fortuna s'ha equivocat venint, o jo m'he equivocat prenent-la, i vaig a demanar-li un gran favor: tingui-m de franc altra vegada. No demano de guanyar res. Deixi-m no més que'l *Mayor,* i jo li portaré de franc, com si fos el meu fill major, com l'hereu, com si fos de la familia. Si no me'l deixa, me moriré: m'ho sento. Pels seixanta anys de casa que porto, li demano aquest... capritxo.

I aquell capritxo va portar-lo encara una gran temporada, am la mateixa esma de sempre,

Santiago Rusiñol
Obra completa

i amb igual perseverancia, i l'hauria portat fins a caure, si no hagués passat una desgracia. Un dia, valga-m Déu!, li va caure un topo en una fulla, i ell va tremolar com una altra. «Ara't treuran», va dir-se ell, tot anant-se a delatar, i el gerent va mirar-se aquell topo, i va mirar al tenedor tot arronsant les espatlles, com si li digués: «Què vols que't digui?»

Res. Va pensar, treballes de franc, es veritat. Doncs, ja que no ets ningú, tanca i ves-ten.

I va anar-sen; i tant trist va quedar i tant malalt, i tant perdut, que als pocs dies va rumiar aquest *assiento: Caja* a *Pepet,* i van entrar-lo a la caixa; *Pepet* a *Caja,* i van tancar-lo am pany i clau; «Balans, zero», i el van passar al llibre inventari del cementiri de l'*Oeste.*

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'INCOMPRÈS

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'INCOMPRÈS

No tots els critics pertanyen a la trista mena d'incompresos. Déu nos en guard que fos així! Però quan ne trobis un, oh sempre estimat lector, que siga reventador d'ofici, regira-li les calaixeres, i sempre hi trobaras el motiu de la seva criticaria. Si es critic de comedies, hi trobaras algun drama arreconat, que ha anat al fosso o que no s'ha pogut representar perquè no ha estat comprès del seu temps; si n'es de versos, uns versos que de tanta poesia ni menos acaben en vers; si n'es d'*idees* literaries, un bé de Déu de filosofia, o un altre bé de Déu de novela que s'ha quedat a les fosques.

Això no vol dir que les masses sempre entenguin lo bo que hi pot haver a dintre d'un llibre. Vol dir que hi ha obres que no les entenen, però d'altres que les han enteses massa, i d'aquestes plora la criatura, i la criatura es el critic.

Santiago Rusiñol Obra completa

Ara, després d'aquests axiomes baratos, que'm temo, ai de mi!, que tampoc me siguen compresos, passem a l'aucell de fang am vinagre, del prestatge dels incompresos.

En Julià i Ravell, l'ex-poeta, l'ex-filosop, l'ex-autor dramatic i critic, havia passat una joventut lo mateix que una ànima en pena.

Tenia salut, tenia fortuna, tenia gana, tenia menjar, tenia tot lo que pot tenir una persona sortosa, però no més havia tingut un descuit: havia nascut cent anys massa aviat: no era comprès del seu sigle.

No més al veure-l ja's veia que no havia estat comprès. Duia una tristor tant marcada, tenia un somriure tant amarg, un plec al llavi tant caigut, una caiguda d'ulls tant poetica, que un se deia, no més veient-lo: «An aquest home n'hi passa alguna. O no està bo, o's pensa no estar-ho, o té alguna pena amagada».

I tant si la tenia la pena! I de durada que la tenia! I d'aquelles que no's distreuen fent broma, ni bevent, com el tenor de *Marina*. Vint anys de que no li entenguessin les obres! Una joventut d'escriure poc i bo, sense que ningú se n'adonés! Un cossi de cervell llençat a les *arenas* literaries, sense que ningú hi sabés veure

Santiago Rusiñol Obra completa

la substancia intellectual que'n vessava! L'exquisitat de la substancia! La deliqüescencia que'n bullia!

Això es lo que té'l fer obres massa delicades pera paladars grollers que sols masteguen! Va voler escriure a quart de to, i no va trobar orelles afinades; va voler subtilisar les paraules, i si bé la gent parlant s'entenen, an ell no'l va entendre ningú; va voler profondisar tant, que'l public se li marejava i se li quedava a les vores. Es clar que ell treballava per uns quants: diguem per vuit, tot lo més per dotze: deu que eren a l'extranger, a un extranger molt extranger, i dos que eren amics a tota prova; però si haguessin sigut uns quants més, tampoc els hauria tret a empentes. Naturalment que sense una gran preparació no podia saber tot-hom de què parlava. Qui's prepara anys i més anys, no més pera entendre-l an ell? Però al menos podien fer-ho veure, que no'l refusava l'esnobisme! Es cert que havia publicat poc; però, qui publica més, si era inutil, si ni'l compraven ni'l llegien, i si'l llegien no'l tornaven a llegir; i si'l tornaven a llegir els agafava un estat que'l pobre vulgo'n deia sòn, i ell en deia autosuggestió? Ademés, que'l produir massa fa tonto. S'han de tenir pocs fills, però triats. En l'escala zoologica, com més perfecta es la bestia, menos se reprodueix. L'aucell cria més que'l

Santiago Rusiñol Obra completa

quadrupede, i el peix més que l'aucell; i ell no volia esser-ne de peix: volia esser carn; encara que fos carn incompresa, però carn; carn espiritual, cavallers, que es la que fa l'home perfecte.

Ademés, ¿com volien que escrivís molt, si no més pera plantejar un paragraf necessitava recórrer de desde l'antiguetat fins avui dia? Com volien que despatxés, si abans no tancava un periode havia de parlamentar amb alguns poetes classics, triats; havia de parlar amb en Ruskin, anar de cân Kant a cân Nietzsche, fer una visita an en Goethe, encarar-se amb els Primitius, veure'ls quatrecentistes, que deien, i fins per pura cortesia fullejar al pobre Victor Hugo, i an en Taine, i an en Macaulay, a veure si també deien *algo?* Es molt planer escriure quartilles no més que am suc de pensament, sense sospitar els altres què hi deien! Ell ho sabia tot lo que hi deien. Sabia lo que ells sabien, i sabia lo que sabia ell, i fins pera'l seu ús personal tenia dos escriptors inedits: l'un, budista, de lo més embrancat de la India, i un de tant escandinau, que ni a l'Escandinavia'l sabien; i no agafava mai la ploma sense tenir-hi consulta.

I tant estudiar, per què? I per qui, valga-m Zarathustra? Primer, ja amb aquell tomet de versos n'hi havia pera renegar de l'*estre,* i de

Santiago Rusiñol Obra completa

la flama, i dels vents *eolics,* de tant que no varen esser llegits. Uns versos tant espessos, tant atapaits d'idees, que no més am lo que hi havia entre *linies* n'hi havia pera rumiar mitja vida; uns versos que allò no eren versos: era elixir quintessenciat d'extracte de poesia, i tot pera anar a parar a la conspiració del silenci. Es clar que no eren pera tot-hom! Però, doncs per qui va esser a l'ultim? El *tot-hom* no'ls va llegir; els amics, menos, i els critics van dir que estaven bé pera no tenir de llegir-los. «Per qui van esser?», preguntava ell. Pera les Muses? Bona feina tindrien les Muses si havien de fer bibliografia de tot lo que's publicava. I el drama *El crit de les darreres ànimes?* Qui'l va voler compendre aquell drama? L'empresa? L'empresa s'hi va marejar. Els actors? Quins uns els actors pera escoltar tragedies dels altres! El public? Que sabia'l public, si no l'havia vist representar? Que era massa filosofic, havien dit; massa llarg de mides, massa atapait d'idees. I, doncs, què havia d'esser curt de gambals un drama modern, psicologic? Que havia d'esser pastoril? Que havia de semblar una auca? Infames! I l'altre que va fer am concessions, que no n'era prou de senzill? Que no donava la raó a tothom? I, doncs, per què'l van xiular? Per què no van voler veure'l final? Ah! Perquè no l'entenien, els estupits; perquè no hi havia public, ni

Santiago Rusiñol Obra completa

crítica, ni coneixements, ni bon gust, ni penetració, ni estetica!

Esperaria, i millor que no l'haguessin entès. A l'extranger ja l'entendrien, i podria despreciar an els ignorants de casa seva quan l'haguessin *ben llorejat,* i fer-los saber lo que eren: uns endarrerits de naixença i uns intelectuals de secà; però mentrestant no arribés el dia de la revindicació gloriosa, què havia de fer ell? Corsecarse? Veure com l'ignorancia floria, essent ell allí pera poder-la deturar? Això no ho permeteria mai! Ell podia estar trist, viure amargat, fer ulleres poetiques, que tot-hom té dret a fer-ne d'ulleres; però no podia consentir que hi hagués homes oblidats (ell), que'ls corcaven a la fosca patint d'ictericia artistica, mentres en *medraban* d'altres que no sabien ni de lletra!

A reventar! A tirar-ho tot per terra! A no deixar llibre sobre llibre, ni acte sobre proleg, ni epileg sota comedia! Que un jove feia obra moderna que podia obrir nous camins? A posarli entrebancs als camins. Que un vell havia tingut masses èxits? A dir-li que sempre's repetia, i que ja era hora de que li fessin saber xiulantlo. Que un poeta feia versos perfectes? Eren freds, no tenien inspiració. Que'ls feia inspirats? No eren ben medits. Que publicava poc? Era home agotat. Que publicava molt? Allò no era escriure: allò era fer de manobra. A reventar!

Santiago Rusiñol Obra completa

A fer justicia! A posar les coses al seu lloc! Que pera això era ell, pera vigilar, i pera que no se n'hi escapés ni una!

Arribà un moment que's va creure un tribunal suprem de l'art, i, quan donava una sentencia, fins s'arribava a extranyar com se podia repetir una obra que ell havia trobat dolenta, i com no's tancaven els teatres trobant-les totes tant dolentes. Ell era'l simbol del Fallo i no n'equivocava ni una. Allí aon posava la ploma, allí era la llaga de l'obra. Era la veritat feta ploma, i era espectacle edificant el veure'ls coneixements que no li havien sigut compresos quan els havia posat en practica, de la manera que'n feia consells i els aplicava an els altres. Ho faras aixís i aixís; tant d'inspiració, tant d'observació, tant d'estudis de caracters; acabaras els actes d'aquesta manera; els portaras per aquell indret; no't separaras de lo que't digui, i pensa que t'ho diu qui ho sab del cert, perquè ho ha provat varies vegades, i si no ho ha provat més ha sigut per gelosies d'*aquells* reventadors indignes.

I quin afany! Quina fe en escriure, i quina constancia tot-hom en no enterar-se de lo que deia! Fins l'autor no'n sabia res, quasi sempre, i això que li enviava'l número. Ni dels amics se podia fer llegir, i els avisava'l dia abans. Fins el public, que tot s'ho empassa, no podia entrar en tanta malura d'aquell despitat ilustre; però

Santiago Rusiñol Obra completa

ell, avui, i demà, i tornem-hi; i en diaris, i en revistes, i per tot allí on l'aguantaven, i per tot allí on trobava paper i unes quantes caixes d'impremta, allí anava a fer *justicia;* que si la quarta part de treball que passava en aterrar, l'hagués empleat a fer ganxet, ja hauria fet una banova.

I es creia un home perillós; un home trist, placit, desenganyat i melancolic, però tremendament perillós. Quan no'l veien, se creia que fugien d'ell; si's distreien del saludo, es que no gosaven mirar-lo; cada un que no'l reparava, el prenia per enemic, quan l'unic enemic que tenia era la bilis que duia, el rum-rum que'l rosegava per dintre, la conciencia que també'l *reventava* dient-li: «Quina culpa té tot-hom de que siguis un inutil? Què hi poden fer, tots els que treballen, que'l verí t'hagi emmetzinat la vergonya, i de que siguis un troç d'alsina am suro de pretencions? Que no ho veus que no es fer de critic el guardar les odalisques com les guardes, sinó de burot intelectual? Fes lloc, i apaga-t, imbecil! Faras fortor de ble cinc minuts, però aniras aont has d'anar: a la fosca que't correspon. Tot-hom s'equivoca en el món. Però'ls que no's resignen en el món, o són genis o són ximples».

«Però com que jo'n soc, de fusta de genit, — acabava per dir-se, reaccionant. — Reventaré fins que'm comprenguin.»

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL TENOR

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL TENOR

Era petitó, sapat, panxudet, duia'ls cabells riçats i desriçats, amb un munyoc que li queia sobre l front; un coll de camisa escotat; un gran llaç de corbata mig desfet; una ermilla am *lunars* rojos, una americana de vellut, unes sabates molt petites encaixonant uns peus molt amples, i tenia veu de tenor.

Además de la veu, tenia finques, més finques de les que hauria volgut, perquè això d'esser proprietari i de tenir posició social li havia malmès la ca rera. Un home am les seves rendes no hi podia anar a les taules sense ser mal vist dels amics i sense *desdorar* la classe de tenors acomodats. Hauria sigut un afront que s'hagués disfreçat de Faust, o de Trovador, o de Rodolfo, i hagués cobrat pera que l sentissin, podent criar tenor a casa, i fer-lo cantar tot lo dia.

Santiago Rusiñol Obra completa

Hauria sigut un afront, però li racava am tota l'ànima el no poder disfreçar-se. Quan al matí's llevava, i al peu del llit, am la bata i les sabatilles, pera fer boca, donava un *si* natural, i li sortia tant natural i tant sí, hauria regalat les finques al primer passavolant pera que'l public pogués sentir-lo; quan, posat davant del mirall, clavava un genoll a terra i dava'l crit de la mort de la Lucrecia, amb un tremolor de veu que feia tremolar l'armari, hauria esquinsat les frances, les almanses i les orenses i s'hauria declarat pobre lliure, i tenor independent; i quan feia una *fermata* i li sortia ben *fermata,* sense un grop i sense mig to de diferencia, i acabava amb un *do* de pit que se n'anava aprop del *re;* francament, hauria plorat de rabia, i deia, més desesperat que si hagués sigut en Rodolfo i se li hagués mort la Mimí: «Quina desgracia ser ric! Quina desgracia que per aquestes miserables cases i aquestes abominables finques el public me perdi a mi, i jo al public, i no poguem esbravar-nos! Si això no es pega, *gran Dio,* que baixi en Gayarre i que ho digui».

Fent-la pública o privada, ell per això's cuidava la veu, com una mare la criatura. No podia anar al cafè, tenia de viatjar en reservat de senyores, no podia tastar picant, i el seu menjar era d'aucell: res que fes perdre la veu, res granallut que li pogués anar a la gargamella,

ni res que ataqués les vocals. Aquelles cordes vocals no'l deixaven sossegar. Si hi havia una corrent d'aire, un mocador de mitja fulla; si l'aire venia de dret, una bufanda de *llanilla;* si anava de nits, dugues; i de les dotze per amunt, una funda de franela, que li tapava tant tapades les vocals del nas i de la boca, que si volia respirar havia d'entrar en una farmacia.

Aquesta veu tant hermosa, aquest do de poder donar el *do,* ja que no podia llençar-lo als teatres, havia de cercar aon llençar-lo; que una nota així, si's queda a dintre, pot donar tots els arrebatos. Se compta de certs tenors que, no podent arrencar-la, la nota, els havien hagut de sangrar. El que té un do, l'ha de treure, se li té de donar *cobro,* que quan un menos se creu, dóna *cóssa*. I, pera que no li dongués cóssa, va determinar de cantar per tot arreu aon se cantés sense fer mal a ningú i tinguessin coneixement de lo que es la veu humana.

A l'hivern era molt dificil de trobar oients *dilettantis:* estant oberts tots els teatres i haventhi tenors en els teatres, tot-hom s'estimava més anar a sentir an els autentics que sentir-lo an ell, al natural; i com que ni pagant-los refresc se podia fer escoltar, se tenia d'esbravar esvalotant a soles per casa; però encara no venia l'istiu, al temps que per les arbredes hi refilen totes les aus, i salten de branca en branca'ls

Santiago Rusiñol Obra completa

tenors de tots els plomatges sense saber si'ls escolten ni fer pagar la butaca a l'herba, el tenor feia la maleta, l'atapaía de solfes, i cap a pendre aigües de les que fossin, que, sulfuroses-gasseosades, o cloro-sodiques-termals, o ferro-arseniques, calcino-ferro-potables, totes les trobava bones, am tal que'l deixessin cantar, i, si podia ser, que l'escoltessin.

A l'establiment se n'alegraven, de prompte, de veure arribar aquell subjecte que's portava la veu a sobre. S'aburrien tant, els banyistes, i hi anaven tant pera no aburrir-se en aquelles cases de banys que semblen manicomis de mansos, que tot lo que fos novetat era rebut am candeletes. Tres hores de passejar aquella aigua, deu de dormir-la, una de beure-la, dugues de menjar-la, quatre de ballar-la i quatre de xafarderia, no eren prou divertiment pera tots aquells pobres malalts que anaven a casar les filles per medi de l'hidroterapia, i a passar la calor de l'istiu, aigualint-la a força de beure. Aixís es que un tenor que arriba, pera'l qui no tenia res més que fer que tenir ilusions de curar-se, no era cosa despreciable i que no s'hagués d'aprofitar. No sempre se senten de franc aquesta mena d'artistes, i cada dia escassegen més. Sigui que'ls aliments s'adulteren, sigui que fins se trafica amb el vi, o que en el sigle que som, am l'agitació de les llums, vivim com si dugues-

sim pressa, el cas es que les veus se perden i les de tenor s'acaben, i quan n'arribava algun de fresquet i reexit en aquestes cases curatives, amb el do a punt, i fill de bona familia, i casador, am veu i dot, les mares que havien d'esser sogres, i les filles que havien d'esser joves, i tots els que tenien fe en el cant del sant matrimoni, abans d'obrir les orelles, obrien uns ulls com dues taronges i l'anaven a rebre am musica.

Al principi, el nostre tenor, que hi anava a punt d'esclatar, tenia l'aplom i l'audacia de fer-se pregar una estona; però era, com se compendrà, pera després fer més estragos. En havent menjat les rosquilles i les atmetlles torrades, i en tenint tot el ramadet a les otomanes del *salón,* se treia totes les bufandes, cercava l'acompanyant que tenen en aquestes cases per si hi cau algun artista, voltava tot el local, se deixava caure en el piano, posava una mà sobre la tapa, una altra al trau de l'ermilla, i, com que no li quedaven més mans, obria la boca, i som-hi!

Primer, una romanceta de res: quatre sospirs de tenor, un *ritornello* campestre, un *addio* cap al final, i un *la* que deia jugant. I com que no més durava un quart, la tornava a repetir; després, una mica de Rodolfo: l'acte en que ella està desahuciada, i que mentres l'amic li explica

Santiago Rusiñol Obra completa

allí, al peu del *fielato*, ella compareix, i ho sent, i tornen a tenir relacions; relacions que's passava sol, perquè, no tenint la Mimí, cantava'l cant de tots dos pera que no's perdés l'efecte; després, la romança de *L'Africana*, que no li feien repetir perquè començaven a escamar-se, però que ell la repetia perquè ho tenia per costum; després, ja se sab, *l'espiritu*, que'l filava, l'aprimava, l'engroixia, i girava'ls ulls en blanc i feia tremolors de veu que no hi deuen ser a la partitura, i acabava amb un crit final, que allò era un udol de pit; una nota que no hi es en els registres, un espignet tant terrible, que'ls banyistes s'esgrogueien i ell se tornava vermell com si li esclatessin les venes.

Però, per això, anava seguint, i d'una romanceta a una aria, i d'una aria a una cançó, i d'una cançó a una serenata, ell anava passant la vetlla amb una resistencia espantosa, i els pobres aiguaders pensant que si no trobaven el medi de poder aturar aquella boca, havien perdut l'istiu, i el casament de les noies i l'efecte de les aigües.

—Pot-ser es cansa?—li deia algú.

—No tingui por,—contestava ell.—Un dia vaig cantar dotze hores.

—Però, això es fer-se malver la veu, malaguanyada!

—S'equivoca. Com més canto, més ne

Santiago Rusiñol
Obra completa

tinc. D'aquí un mes me sentirà més clar que avui.

— Un mes pensa estar-se aquí?

— Jo, sí, senyor. I vostè?

— Jo també pensava estar-me-li; però, en vista de les veus que corren, me'n vaig demà a la matinada.

— Que s'han aixecat els carlins?

— S'han aixecat els tenors, — anava a dir aquell bon home, i se n'anava pera no dir-ho, deixant-li començar una altra aria.

De tant en tant se sentia un esbufec d'algú que no podia més; però ell anava cantant, i el pianista n'era complice; després se n'anava tot un grupo sense donar la bona nit, i ell, com si res, els despedia amb un *la;* després van fer soroll de cadires, i ell va donar una mirada de Raúl en el quart acte, i amb un *si bemol* va pagar-los; i quan tot-hom va haver sortit, va donar dos *sols* de torna, i encara amb el pianista se'n van anar a cantar a la lluna la serenata del *Barbero,* amb el coll ple de bufandes.

L'endemà tots van conspirar pera anar-se'n depressa al piano, tocar balls i no deixar cantar la fera; però a mitja tarda ja van ser a la vora de les tecles, i cap al tard ja donava'ls *dos* de pit a dotzenes, i quan varen arribar al vespre, si van voler anar al *salón,* van haver de tornar a sentir-lo.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Avui no estic gaire bé de veu,—va dir així que'ls va veure entrar.

—Doncs, no canti,—li van dir a coro.

—No tinguin por. Me tinc d'escalfar la gorja, però després cantaré millor que ahir.

—I que tarda molt a escalfar-se-la?—li va dir un senyor mig reumatic.

—No molt: un parell d'horetes.

—Doncs, bona nit, senyor tenor.

—Que no's troba bé?

—La musica no'm convé pel reuma.

—Es una equivocació. Jo'n patia, i cantant se me n'ha anat.

—Però a mi, escoltant, no se me n'aniria.

—Doncs, que descansi, que jo vaig a cantar el *Trovador,* un acte del *Fra Diavolo,* el segon acte del *Lohengrin,* pot-ser part del *Rigoletto, L'elixir d'amore* i alguna coseta més. Avui tenim bon repertori.

—Lo que tenim són molts malalts,—li va dir el metge, enviat per alguns banyistes.

—Si no fos que'ls planyo,—li va contestar el tenor,—li diria que me n'alegro. No hi ha re més dolç, desde'l llit, que sentir una veu de la vora.

—Es que no hi són al llit,—va dir el metge.

—Doncs, aon són?

—Són aquí fòra a pendre l'aire.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Que entrin.

—No volen entrar.

—I això?

—Perquè... són així. N'hi ha que s'estimen més costipar-se que sentir quatre hores de musica.

—Pobres! Els planyo! Al qui no li agrada l'art es de planyer! Si la musica amanseix les feres, més amansiria an els banyistes; però si no volen entrar, millor: quedarem en petit comitè, els nostres, els escullits, els amants de l'armonia. Si vostè vol quedar-se, quedi-s: serà dels iniciats.

—Jo? Escolti, senyor tenor: si no fos el metge de la casa, ja me n'hauria anar desde ahir vespre.

—I com es?

—Que anyoro.

—Pot-ser la familia?

—La quietut.

—La quietut, per cantar, es una gran cosa.

—Dispensi. Vui dir la quietut sense cantar. Jo, en classe de metge musical, estic per l'homeopatia.

—Vostè vol dir que poc i sovint, veritat? Doncs vagi-se'n amb els malalts del pati, i entrem al *Lohengrin*, pianista. Som pocs, però som els verdaders amants de la més sublim de les arts, els devots de la bellesa, els que conser-

Santiago Rusiñol Obra completa

vem el foc sagrat i les tradicions del *bel canto,* —deia tornant a cantar.

I els iniciats a dormir; perquè'ls guardadors del *bel canto* eren uns quants senyors respectables que mentres cantava dormien, i quan parava's despertaven; banyistes que prenien la musica com aquell qui pren les aigües; pares graves que, entre la magnesio-sodica o la romança del *Guillermo,* els feia pair millor el *Guillermo;* verdaders aficionats que duien cinquanta anys d'opera, i que havien dormit am la *Norma,* i am la *Marta,* i fins am la *Lucrecia Borgia* sense tenir por de les metzines.

Però al cap d'una estona tornava'l metge i tornava a apropar-se al piano, i —Vaja, —li deia'l tenor; —veig que ve per sentir l'*Elixir*.

—Vinc perquè les noies no poden més. Faci-s carrec que són joves i volen ballar.

—Ballar, —diu, —am tants malalts com hi ha a la casa?

—No n'hi ha tants com se pensa. Hi ha més balladors que malalts.

—Però'ls bons s'han de sacrificar pels que no ho estan, senyor metge.

—Per això mateix, senyor tenor: sacrifiqui alguna cavatina.

—Jo canto perquè aquests senyors malalts m'escolten.

—Ja se n'estaran una estona.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Doncs, acabo aquests dos actes i que ballin tant com vulguin.

Al saber aquesta contesta, els joves, que no podien més, entraven amb un galop terrible, voltaven la sala com diables, ballant a la desbandada; però ell, per punt, no deixava de cantar: allavores armaven un coro, i ell els ofegava la veu com si fos en un concertant; els vells protestaven alhora de que no'ls deixessin... somniar al sò de la veu humana; un senyor am casquet de vellut deia que allò era una imprudencia; un malalt autentic que hi havia, anava a queixar-se an el metge: el metge li contestava que, sent minoria com era, tenia de pendre paciencia i tres vasos més l'endemà; les mamas vigilaven a les filles que no caiguessin sobre'l piano; l'acompanyant ja estava fet a altres escandols que havia sentit en cafetins en que no hi anaven pas a pendre aigua, i ni tant sols girava la cara: el piano tremolava com un piano neurastenic; fins que, a la fi, ja indignadissim, el tenor, am les notes més agudes de la seva escala *cromatica*, els deia a tots poques vergonyes, ignorants i cors de pedra; deia que l'establiment era una taverna d'aigua, i se n'anava aquell mateix vespre a pendre-n unes de millors, que no tinguessin tant bromur, però que tinguessin més modus.

I en les altres, si fa no fa, *bemol* més o *sostin-*

Santiago Rusiñol
Obra completa

gut menos, li passava lo mateix; arribada, *regocijo,* romança, òperes, llauna, indignació, insults, i a fòra. La veu li donava molta gloria, però li donava molts trastorns; li donava més trastorns que notes; però, am tot i les indirectes, i els badalls, i les faltes de cordura, fins a cert punt excusables en gent que vivien en cases que no s'hi pot tenir salut, a l'entrada de l'hivern s'havia espatllat el ventrell am tanta aigua de remei, però s'havia esbravat.

Si no havia tingut més entusiastes, es que era tenor aficionat, es que era un aucell sense gabia, un artista am masses contractes, un ric que la desgracia de ser-ho li havia tancat el teatre, que, ai!, a no ser aquella fortuna, a un home tant ben dotat, que haurien pagat pera aplaudir-lo, anaven de franc a xiular-lo.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL TORERO

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL TORERO

Per les pedres del moll, per les tavernes de vora l'aigua, pels recons més bruts de la platja, se veia un home sense cames; més ben dit: mig home vestit de torero, o encara, més ben dit: mig home vestit de mig torero.

Duia'l mig trajo de *luces,* la montera, la camisa amb els traus on s'hi posen els diamants, l'ermilla de seda, la *jaqueta* de brodadures, i un pam de pantalons fins allí ont acabaven les cames. El trajo se sospitava que havia sigut *azul y oro,* però de l'*azul* no'n quedaven més que senyals a les juntures i als forros, i en quant a l'*oro,* el sol l'havia fet tornar tant plata, i la pluja tant coure, i el temps tant bruticia, i l'ús tant negre, que, en comptes d'un trajo de *luces,* semblava un vestit tret d'un ninxo, o de la fossa comú, o d'un torero reliquia.

Aquell trajo li servia pera demanar caritat,

Santiago Rusiñol Obra completa

i pera demanar-la en andalús, encara que havés nascut a Girona; aquella falta de cames, pera dir que havien sigut dos *cogidas:* una *cogida* per cama; la *coleta,* pera torejar la pietat, i aquell afaitat de la cara i aquell *pan* i *toros* dels polsos, pera fer saber als *aficionados* que aquelles pobres despulles no eren unes ruines vulgars, i que a dintre d'aquells *restos* hi bullia sang torera.

La sang li va començar a bullir als divuit anys, i li va fer la bullida de resultes d'una mandra que se li va anar apoderant, primer a les cames i als braços, després al clatell, i, per fi, a tot lo llarg de l'espinada, no deixant-lo nit ni dia.

Ho va provar tot pera treure-se-la; tot, menos treballar: banys de sol, novenes a les tavernes, tractament d'aiguardents camforats, mig any d'establiments de jòcs, curanderes joves, *juergas* metodiques, i cases de banys de beguda, i no va poder curar-sen. Com més mandra anava tenint, més mandra anava tenint de treure-se-la. Un desig de no fer res s'apoderava d'ell al llevar-se, i fins que se n'anava a jeure tenia aquell corcó de vagancia que me'l tenia tulit, impossibilitat de bellugar-se, amb un aburriment als oficis, i a les arts i oficis, i a tot lo que fos manual, que ni am dutxes de tres classes de vapor haurien pogut retornar-lo.

Ell ja volia fer alguna cosa, però que no's

fes els dies de feina. Allò d'anar a toc de campana, i sempre fer lo mateix, no feia pera la seva sang. Tenia massa... temperament, pera junyir-se a un teler, o a una bastida, o a una filadora continua, i això sis dies a la setmana, i total pera descansar-ne un! Que això ho hagués fet Déu, conformes: per això tenia facultats; però ell era de sang torera i no hi estava per la Biblia. De set a un, no'n van sis? Doncs, hi perdo. Tot lo que no sia al revers, un de jornal i sis de vaga, era un engany pera'l proletari, i un engany que no porta gloria... Que tot allò del sant treball, i de la *laboriosidad,* i de les virtuts de l'*obrero,* ho diuen els que no treballen pera encoratjar als ignocents i pera que'ls facin la feina.

Torero! Això feia pera ell! Treballar fent festa! No haver-se-les amb els amos! Tenir-seles amb unes besties que no més eren amos una estona, i encara am moltes molesties, i tot això si no plovia, i amb el *permiso del tiempo,* i tot ballant, i res de brusa: un vestit ple de brodadures com una casulla ajustada; i que ara ho fas bé, puros de l'Habana; que no li fas tant, alguna taronja; am tot el bé de Déu de poble pendent de les teves cames...

Vaja, que havent-hi places de toros, i toros, i gent que van als toros, no sé com no's tanquen les fàbriques!

Santiago Rusiñol Obra completa

La primera sortida va esser a Olot, i la primera *cogida* també. Sabia que hi havia correbou, va comprar una capa vermella, i am la capa per maleta va comparèixer a la plaça, i va esperar que sortís la fera.

La fera va esser una vaca que no n'era gaire de fera. Li ensenyaven draps de colors, se li posaven al davant, l'insultaven, li excitaven les passions, i ella... no's volia incomodar; li parlaven en andalús, i tampoc; li anaven pera treure la monya, i tant se n'hi endonava la monya com a un home calvo'l monyo. Lo que volia era pasturar, la bestia; anar cap al corral, i que la deixessin tranquila, que ella era una vaca de bé i no havia nascut pera fer estragos. No tenia la sang torera, ni tenia ganes de tenir-li. Posada al mig de la plaça, mirava per aon podia anar-se'n, i que no li fessin nosa; i allí hauria passat la tarda, mirant aquelles capes vermelles que li feien pampellugues, si no hagués vist una porta oberta que la convidava a fugir... I, sense dir—Dispensin, que'm retiro,—va embestir per primera vegada... la porta, i així que anava a sortir va trobar que'l destorbava una cosa agenollada que duia un drap vermell als dits; i drap i cosa les va tirar a trenta passes, i la cosa va esser el debutant, i d'òssos de les costelles n'hi va rompre tres o quatre.

Santiago Rusiñol Obra completa

Es veritat que les hi van afegir depressa, i li van donar molta experiencia. A la segona corrida, la banyada va esser més avall, i en comptes del davant al darrera; l'altra, a la *región lumbar derecha;* després, a la mateixa *región izquierda;* després, a les altres *regiones;* i a la dotzena de corrides ja va saber d'esser *cogido,* i van anar *cogiéndolo* am practica i am tots els coneixements de causa.

Es clar que al mateix temps estudiava! Quan no l'estaven afegint, aprenia que era un *portento.* Havia après unes *largas,* que ni en Cúchares quan tenia bona tarda; fer uns *quites,* que'l bou quedava parat, però parat de sorpresa; sabia agafar-lo per una banya i deixar-lo anar desseguida, sense consultar-ho a la bestia; sabia saltar la barrera seguit i sovint, i sense caure a l'altra banda; i sabia posar banderilles, però no sabia a qui posar-les, perquè com que'ls bous que vaquejava eren de mort... natural, després de treballar llauraven, i no s'hi podia esbravar.

Pera esbravar-se de debò necessitava Veraguas! Amb aquelles vaques rebeldes el torero s'amanerava i malaguanyades ferides; però que li donessin un Veragua! Que li donessin encara que fos de *quince hierbas,* i allí veurien *recibirlo,* i clavar-li una estocada fins al *mango* i deixar-lo mort de sobte! El dia que ell pogués matar, ja

Santiago Rusiñol Obra completa

podia plegar el *cachetero*. No hi estava ell per *descabellos!* Uns quants *pases,* i enllestir, que una brega llarga cansa al public, i al matador, i fins al toro. Ell no seria d'aquells que van entatxonant la *res,* i punxa que punxaras fins a deixar la pell inservible. Els que li sortissin de les mans se'n podria aprofitar el cuiro pera fer-ne petaques fines. No més hi faltaria una orella, perquè les hi donarien totes.

I això aviat, que am tant caure, i tant tornar-se a aixecar, no hi guanya res una persona. Lo poc que guanyava en el jòc, més o menos honradament, tot se n'hi anava am fils i agulles. *Ella* ja estava cansada d'adelantar-li diners, rembolsables el dia de la matança; els amics encara anaven més cansats; i tenint el pervindre que tenia, haver d'anar tot lo dia de prestams i de descomptes, no era digne d'un home de capa i espasa... Aixís es que va decidir *alternar,* fos com fos, i matar, o ferir, o atropellar; que'l que havia anat enlaire pels bous, també podia anar-hi pels toros.

Pera començar, doncs, la brega en serio, el van *colocar* de *mono sabio,* i, *sabio* i tot, i am l'experiencia, el primer dia ja va rebre. Va voler apropar un cavall an el toro, va alçar-lo amb el picador, i al caure me'l va arreplegar a sota, am les banyes el va anar a treure, i quan va acudir el matador al *quite,* ja'l duia enfilat pel

Santiago Rusiñol Obra comuna

ventre, i li van haver de pendre a les males pera dur-lo a l'enfermeria.

En va sortir altra vegada, però hi va tornar a entrar tantes altres, i s'hi havia tant avesat i hi tenia tanta *querencia* an aquella enfermeria, que hi passava més temps que a casa. Allí hi rebia les visites que hi anaven a jugar al burro i a deixar-se guanyar els diners; allí'l carter hi duia les cartes, i allí hi passava tant temps, que fins va demanar al metge que li deixessin tenir un catre, i, ja que no hi podia morir, que li deixessin anar a viure, i no tindrien de cansar-se portant-lo d'una banda a l'altra.

I, a tot això, encara no s'havia vestit de *luces:* sempre l'havien ferit de paisà, i això es lo que li duia desgracia. Ell creia que'ls toros s'incomodaven de veure gent al *redondel* que no eren de l'ofici; que'l tenien de cua d'ull; que en l'*encierro*'s posaven d'acord a embestir-lo perquè li tenien por, i volien venjar els fills. Així es que va anar a trobar un matador i va dir-li que, encara que li costés la vida, volia posar banderilles, i les volia posar am *luces*.

El matador va consentir a les banderilles un dia de beneficencia, però en quant a posar-les am trajo, havia de tenir cartell i saber am qui se les havia. El diumenge era la corrida, i les hi deixaria posar, però de *chulo:* no volia que un aprenent comprometés l'uniforme. Amb això,

Santiago Rusiñol Obra completa

en tenia *tres pares* a punt, i les podia plantar... si podia; però que avisés al metge de guardia, que tindria feina pera estona.

Va estar tres dies desvetllat; va comprar-se, quedant-los a deure, uns pantalons ben estrets de totes les regions *lumbares;* unes *zapatillas;* un gec que quasi no hi cabia a dintre; va palpar-se en els llocs aont el feririen, va donar cita a l'enfermeria a la *chula* i als companys, i amb una serenitat olímpica va comparèixer a la plaça.

Va sortir el primer toro, i, per més que va capejar-lo, encara no'l va agafar; va sortir el segon, i no més se va donar una esgarrinxada; i quan va sortir el tercer i van tocar a banderilles, fins el metge va sortir a la porta pera veure d'ont el feririen; i ell, en cambi, va agafar el parell de *palillos,* i serè, solemne i majestuós, les va mullar de la punta i se'n va anar de dret al toro.

—*¡Dejarme solo!*— va cridar.

Se veu que no volia còmplices.

—*Dejarle,*— va dir el matador.

I els companys el van deixar de gust, perquè no hi volien jòcs amb aquella desgracia am cames; però ell, posant-se a distancia, am les banderilles enlaire, va esperar que'l toro'l vegés, s'hi va anar apropant de puntetes, i —Ai!— va cridar el metge de la porta; però... res: li va clavar les banderilles, tant a lloc i tant ben

Santiago Rusiñol Obra completa

clavades, que ni 'l toro sabia avenir-se'n, ni la quadrilla, ni ell mateix, ni la *chula,* ni 'ls companys del burro, ni totes les coneixences.

—Apa, aquí, noi gran! —li va cridar un amic del sol. I ell n'hi va clavar unes altres, i després un altre parell, i un altre; i, si no les hi haguessin tret dels dits, n'hi hauria clavat tota la tarda, am l'enrabiada del toro, que l'hauria fet a bocins; am l'entusiasme del public, que li van tirar una petaca, cent cigarros, un gec i una volior de sombreros; am l'estupefacció dels companys *diestros,* que ja li tenien enveja; i am l'admiració del *maestro,* que li va dir que's fes un trajo, que'l prenia a la quadrilla.

Valga-m les regles del *toreo,* i quin un se'n va fer de trajo! I quin pa de blau i de brodadures! I quin crostoner d'or i d'antiqüeles! Ni en aquells vestits de vice-coses, de sub-tal-carrecs o d'extra-tals dignitats, que's veuen per les professons, hi havia tant treball de mans i tant caudal de paciencia com van acumular a la jaqueta; ni en el pendó de l'Orfeó d'Horta hi entrava tant fil i *realce;* ni la Majestat de Caldes duia més caligrafia! El dia que va emprovar-se'l fins va pujar gent de la taverna pera veure aquella lluentor, i van ser cinc a vestir-lo, i set o vuit a despullar-lo; i el dia que va anar a la plaça... el dia que va anar a la plaça va succeir la gran catastrofe.

Santiago Rusiñol Obra completa

Una altra *cogida?* Sí; però no dels toros: dels toreros. Sigui que anava esverat; sigui que hi anaven els altres; sigui que hi anaven tots plegats, el cas es que quan sortia'l *maestro,* amb els seus companys d'extermini, en un cotxe de quatre cavalls, saludant a dreta i esquerra, ell va entrebancar-se amb els brodats, va caure sota les rodes, li van trinxar les dugues cames, i aquell home que no hi podien res les vaques, ni'ls bous, ni'ls toros, ni'ls metges, va quedar esguerrat pera sempre més per les rodes dels toreros.

I el trajo *oro y azul* se'l va escapsar de les cames, allí on les hi havien tallades, i el va portar sempre més.

I de totes les campanyes no més en va conservar pera memoria aquells daurats que's destenyien, i aquell andalús que's perdia, i aquella mandra voluntaria que s'havia tornat forçosa.

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'HOME DELS GOÇOS

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'HOME DELS GOÇOS

L'home dels goços era coix, era carregat d'espatlles, tenia poca vista i no li sobrava la salut, qualitats totes pera esser pobre.

En el món no tenia més que la roba que duia a sobre: una gorra peluda, d'una pell que no s'havia pogut saber quina bestia havia vestit en vida; el trajo de temporada, que tot l'any era la mateixa; un sarró, en que duia'l menjar, el capital, la roba, diguem-ne blanca, les agulles de surgir-se-la, els pedaços, els mobles, i les eines de treball; a les cames, els calçons; i als peus, les espardenyes... velles.

El pis el tenia allí on se li feia nit; la taula, aon trobava menjar; el seu poble, en el que s'esqueia; la patria, sempre enllà; els parents, al cel; el refugi present, a l'hospital; el de demà, a les *hermanitas;* i el de demà passat, a la fossa.

Però si no tenia ni salut, ni casa, ni diners,

Santiago Rusiñol Obra completa

ni esperances de tenir-ne, tenia dues qualitats i havia tingut una taleia.

Les qualitats eren la paciencia i una dignitat de pobre, més dificil de mantenir que la dignitat de ric: amb els merits que tenia pera demanar caritat, no n'havia demanat mai; i la taleia era esser mestre, que am les facultats de paciencia hauria arribat a esser-ne. Però per falta de medis, i per falta de criatures, i per falta de Normal pera normalisar-li la vida, aquest *ratè* de l'ensenyança, que hauria sigut un martir més de la civilisació espanyola, no tenint infants pera domar, se va fer mestre de goços.

El primer deixeble que va tenir va ser d'aigua.

Va ser d'aigua, però semblava vinater. El dia que va trobar-lo anava tant descuidat, duia'ls cabells tant mal tallats, duia la roba tant bruta, que d'aigua'n podia dur el llinatge, però no n'havia tocat feia molts mesos.

Va cridar-lo, ell va remenar el plumeret, va ensumar-li'l sarró-calaixera, i encara que'l va trobar buit, van fer tractes, se van entendre i van començar els estudis.

De primer li va rentar la cara am lleixiu, li va passar la pinta espessa, li va retallar els cabells de l'esquena i me'l va deixar fet un lleó, un lleó am bigoti i amb una argolla a cada cama; després el va ensenyar de modus: estar-se de

menjar tenint gana, no *frecuentar* segons quins goços, seguir, no distreure-s am les amigues, i no parar-se a les cantonades en que hi hagués bandos *prohibitoris*. Quan va tenir urbanitat, el va fer seure, el va fer estar hores i hores assegut sobre les dues cames, podent moure les dues mans, remenar la cua, tombar el cap, tot lo que volgués, menos alçar-se fins que era hora de dinar, es dir, de menjar la quarta part de lo que volia. Un cop va saber seure, el va fer apendre d'anar dret, dret amb els dos peus i sense donar-li la mà, i sense pollera, i sense acompanyar-lo cap dida, sinó sol i pel seu compte; i després del batxillerat am tantes assignatures, s'havia ben guanyat un vestit, i va fer-li una cosa bona, que's va tornar una cosa bruta: *sobretodo* de llustrina, però am farbalà a les quatre cames i amb un forat pera passar la cua; calcetes, amb un elastic com les criatures de pagès; una ermilla escotada de la llana de davant, i gorra am visera, i *rucha*, i ploma, i tot lo que tenen les gorres, i moltes coses que no tenen... I quan el va tenir ensenyat, i savi, i avesat a no demanar el dinar am presses, alça aquí, voltala, i balla, que ja ets una bestia instruida.

El d'aigües va portar un amic, que era una mica cuniller, alegre i esvalotat. Tenia un morro com un embut, una costellada magnifica i una magresa perfecta; tenia tanta gana com l'altre

Santiago Rusiñol Obra completa

i tant poc menjar com l'altre; i com que era molt llarg de cames, i no li pesaven les carns, el va dedicar a saltar cercols. Que tens dalit? Salta. Que no tens ganes de saltar? Salta, cuniller, que hi ha un rec. Que passes alguna pena? Salta, am pena o amb alegria, que a l'altra banda del cercol hi havia les esperances de menjar alguna friolera, i ell necessitava alimentar-se pera mantenir aquella magresa.

Amb aquest personal a punt, faltava no més que un graciós pera completar la companyia, i aquell graciós el va trobar com se troben els graciosos: trist, a sota'ls arcs d'una plaça, i prenent el sol am santa calma.

Era un goç que quasi no n'era de goç: tenia posats de persona, però de persona venturera. Era blanc, d'un blanc de pols bruta; era petitó, garrell, moll de *vista;* tenia una taca al nas, dues clapes als ulls com si dugués ulleres blaves, un trocet de cua esquifida, posat de poques pretencions, i certa tristor a la mirada que aniria molt bé pera fer riure. Així es que quan el domador el va veure tant quiet i tant casulà, tant desenganyat de la vida, tant ridicol, i remenant tant bé la cua, contestant a lo que li deien... el va cridar desseguida, li va explicar de lo que's tractava, li va posar Colom d'*apellido,* se l'en va emportar a l'estudi, i vinga ensenyar-li a fer broma.

Santiago Rusiñol Obra completa

La broma era dur perruca i treballar fent el dropo. Que'l cuniller saltava'l cercol? Ell passar per sota i fer l'ullet als que ho miraven. Que'l d'aigües caminava dret? Doncs, ell, tort, burlant-se de l'altre, i rient per sota la clapa. Que l'un ballava? Ell amagar-se en un cabaç i no moure-s encara que li diguessin *levántate,* entoçudit a no fer feina. Que l'altre feia'l viu? Ell el mort: ajegut a terra ben difunt, però bellugant les orelles, pera que vegessin els pagesos que sabia fer el pagès, i després passar-los la safata, i donar mercès per cinc centims, i donar la *pata* per dèu, i donar la vida... per un duro, si hi haguessin hagut duros pels pobles.

Això, que semblava tant difícil i tant complicat d'apendre, que fins ho hauria sigut per molts dels espectadors que trobarien pel món, pera aquella bestioleta va esser cosa tant senzilla, que l'home no va gastar ni la quarta part de la paciencia. Era tant atent, en Colom, tant estudiós, escoltava tant al catedratic, que quan prenia lliçó, fins els dos companys ho miraven, admirats de tenir un company tant savi, i aprovaven amb el morro. Encara'l mestre no li deia *levántate,* ell ja era a dintre del cistell; encara no li deia «more-t», ja li entrava l'agonia; encara no li feia fer alguna gracia, ja estaven tots tres a punt de riure, perquè amb el mirar no més ja pagava. Aquella bestiola garrella era

Santiago Rusiñol Obra completa

la confiança de la casa, era'l pervindre de la colla, el que havia fet més carrera. Amb el saber que tenia's podia anar a qualsevol poble. Aixís es que, vegent-se'l bon domador amb el personal complet, va cambiar-se les espardenyes, va reunir els tres deixebles, els va donar unes sopes d'all i, apa!, a seguir les carreteres i a guanyar el pa... pera la familia.

Pel camí tot era alegria. El mestre anava coixejant, i els *nois* semblava que anessin a vacacions o que fos un dijous a la tarda. Ja n'hi podia haver de pols: el d'aigua continuava no semblant goç d'aigua: semblava un cadell de pols, pel modo com se revolcava, i corria, i giravoltava, empolsant-se tot el bigoti com un goç Lluís XIV. Ja n'hi podien haver de munts de grava: el coniller els saltava tots, abusant de les facultats, i no planyent-hi les cames, com els tenors se planyen la veu. Si passava algun esmolet, el bordaven per costum; si veien algun altre goç, ni que fos analfabet, el saludaven, l'oloraven i li deien dues paraules de cortesia, però a l'orella; i si no trobaven ningú, anaven a inquietar an en Colom, que com que era'l de la tavola, anava sempre ensopit a les cames del seu amo, fins que quan trobaven una ombra feien ensaig general, se vestien i feien l'entrada en algun poble.

Allí, vinga anar a la plaça, fer rotllo, i

Santiago Rusiñol Obra completa

som-hi, que per això havem vingut, *señores!* Començava la funció'l d'aigua: el gran ball, amb el *sobretodo,* i l'ermilla, i la ploma venint-li davant dels ulls, que era lo que li feia més nosa; després el saltar del coniller, i després la broma del pallasso. Allò de ballar am dugues cames, molts pagesos ho trobaven natural: ells no eren savis i també ho sabien fer. Lo del saltar, encara més; si no havien vist conillers saltant cercols i cabories, n'havien vist saltar pels barrancs pera anar a menjar un òs de costella; però allò de que una bestia fes comedia, quan ells no servien ni per drama, no'ls cabia a la barretina. Reien, se donaven patacades, procuraven distreure an en Colom fent-li pessigolles a la cua; però en Colom no era goç que's deixés distreure ni am pessigolles ni am bestieses. Se sentia superior a la concurrencia que'l voltava, tenia la seva vanitat de boemi, i, fent el mort o fent el viu, no més perdia la paciencia quan algun goç ignorant s'apropava an el *redondel* pera tenir-li conversa tonta: de la morrada que'ls donava anaven a parar an els pagesos que tots els xistes li reien: lo del cistell, lo del *levántate,* lo del cercol i lo de la mandra; tots, menos el de la safata: allò de que passés fent saltirons i els demanés caritat, no era *propi* d'una bestia tant persona. Així es que quan veien el platet, els homes cambiaven de plaça,

Santiago Rusiñol Obra completa

l'home dels goços d'humor, i la companyia de poble.

D'aquell a un altre, i de l'altre al de més enllà, i del blau del fondo an el boirós de darrer terme, no's pot seguir més terrer del que van seguir aquells artistes i aquell mestre equivocat, que amb una cama que tenia, tenia de portar-se l'altra. Les pallisses les havien provades totes; els hostals de carretera, hi havien passat a davant per tots; de les *arenas* dels poblets en coneixien tots els plàtans, i els bancs, i les monotonies; però, avinguts mestre i deixebles, aquells van esser els temps feliços; temps de llibertat i de gloria, de pols blanca i jornades roses, d'halenades d'aire lliure i d'anar esperant, allà en el lluny, lo que no trobaven a la vora.

Van esser els temps que, com la joventut, l'alegria i la ventura, duren algunes postes de sol; els temps de pujar la montanya pera davallar a l'altra banda; una pobra primavera am vistes a la tardor. L'avinensa i l'armonia no solen durar sobre la terra. Els gocets, encara que no siguin persones, també són desagrahits i tampoc se recorden del mestre. L'unió de les families dura poc quan hi entra la miseria, i aquella familia ambulant tenia d'esser com les altres: desfer-se i rodolar com les fulles d'aquells camins que seguien.

Santiago Rusiñol Obra completa

El primer disgust va venir d'aquell coniller esvalotat. Per uns amors correspostos, un matí de primavera, sense treure-s el vestit, sense dir adéu an els companys i sense despedir-se del mestre, va fugir amb una perdiguera a parar casa pel seu compte. Bé la va fer anar aquella cama, el bon mestre, pera atrapar els fugitius; bé en va donar de veus pels pobles; però, cah!, ja podia cridar conillers a vendre. Si tot sol saltava quinze pams, compteu els que devia saltar anant amb ella! Fins a l'extranger devien córrer; una lluna de mel trotada; uns amors camps a travers; dies i dies de boemia per aquelles planes immenses! D'aquesta desgracia en va venir una altra. El d'aigües, un dia, allà a ciutat, el varen agafar amb aixut: del llaç al carretó, i del carretó al diposit; com que no portava'l trajo, i com que no va explicar que era savi, el varen matar amb els del rengle, com un goçot sense merit. La ciencia va ofegar l'art, com succeeix tantes vegades. Després va tenir més deixebles, i va anar gastant més paciencia pera tornar-los a ensenyar, i ells més mala voluntat pera anar-li tornant a marxar; després va sentir-se envellir; després va anar tornant-se més coix, i més trist, i més amargat; i, no trobant lliçons ni deixebles, a l'ultim ell i en Colom se van trobar abandonats al mig de la carretera.

Santiago Rusiñol Obra completa

La tristor que va sentir aquell bon home al trobar-se sense familia i anant seguint món enllà amb el sol amic per company, no més ho pot sospitar el que s'ha anyorat en una plana sense arbres i sense nuvols. Els pobles li semblaven més lluny, anant trist; la terra, més aspra, i els homes, més mal-carats. El sol, en comptes de pondre-s, semblava que s'apagués allà en el fons dels camins. El fret de la soletat el glaçava, i el caminar sense esperança li feia doblegar els genolls, i tot sovint s'asseia sense dalit d'anar endavant, amanyagant a la bestiola, que se li posava als peus, com a la tomba d'un pobre.

En Colom, el pobre Colom, prou hauria volgut consolar-lo, però no més havia après de fer broma; prou hauria volgut guanyar-li la vida, però no més la guanyava fent broma; prou l'estimava an el seu mestre, i no l'estimava pas de broma. Quan el veia sospirar, se ficava sota'l cistell, i desde allí se'l mirava amb aquells ulls humits que tenia, i, com que no sabia com distreure-l, li anava llepant les mans; si'l veia trist, feia'l garrell; si plorava, feia'l mort, i tot fent el mort feia anar la cua, com dient-li: — No t'espantis, que jo no t'abandonaré mai; — però com que de broma no se'n viu, tot l'ingeni que tenia i totes les habilitats que feia no més van servir-li d'una cosa: deixar

Santiago Rusiñol Obra completa

de guanyar-se'l pa i pidolar-lo per les portes amb el platet a la boca.

Devegades compareixia amb un company, com dient: —Pot-ser aquest te servirà. Prova-l. Qui sab! —I l'amo'l provava sense fe, sense ganes d'ensenyar, ni'l deixeble ganes d'apendre. Devegades, si no li donaven pa, feia lo que mai havia fet: bordar an aquells que no n'hi donaven; alguns cops, quan veia al seu amo que ja no podia marxar més, que's cansava, que s'anava tornant cego, se li asseia als seus peus, i plorava, el pobre Colom!, però no grinyolant a tall de goç, sinó caient-li unes llagrimes més sentides i més tristes que moltes que llencen els homes.

Una tarda, o un matí, que pera'l qui no hi veu es lo mateix, el mestre va tornar-se cego del tot. La darrera posta de sol va baixar en la seva vida sense esperances de claror. Les finestres del paisatge, de la llum i de l'armonia van tancar-se-li pera sempre més; i pobre, desamparat, no sols no veient el camí, sinó no sabent aont anar, va fer-se acompanyar a un asil.

Se va fer acompanyar a un asil, però no havia pensat que pera'ls goços no n'hi ha d'asil; no havia pensat que havia de deixar an en Colom; i quan va esser al peu de la porta, abraçat amb el gocet i caient-li llagrimes de la fosca: —No't deixaré, —li va dir. —Anem tots

dos sols. Porta-m allà on vulguis, Colom. —I en Colom, com si ho entengués, va bordar a davant del camí, com dient: —Lliga-m una corda, que, encara que siga de broma, ja les conec les carreteres per lo molt que les he seguides, i et guiaré de poble en poble.

I l'amo, amb el seu company, les va ben tornar a seguir aquelles blanques carreteres, que s'havien tornat negres; les va anar seguint a les palpentes, i les va trobar molt més llargues i hermes i fosques, com un camí de tenebres, i va tornar a sentir el dringar d'encluses, i plorar totes les campanes, i a no veure un raig de sol, ni un pampol d'or sobre les feixes, ni'l gronxament de les espigues, ni la blavor de la plana; i aquell cordill que'l sostenia, anant d'ell a l'acompanyant, era l'unic nervi sensible que'l comunicava am la terra.

Un dia aquell cordill va aturar-se, i ell va sentir com un esglai.

—Què tens, Colom? Per què t'atures?

I en Colom va bordar una mica, com volent dir: «No tinguis por», i va continuar caminant.

—Te fas vell, Colom, —li va dir.

I el goç va llepar-li la mà.

—Reposem, si vols, que no'm fa res d'arribar tard. Ja ho sabs que per mi sempre es vespre. —I la bestiola no va respondre, però va

caminar més depressa pera treure-li tota sospita, i va tornar a parar-se de sobte.

— Colom! — va cridar. — Camina, Colom!

I en Colom no va respondre.

— Vine aquí! No facis el cistell!

I no's movia.

— *¡Levántate!*

I no s'aixecava.

I, agafant el pobre mestre una suor d'agonia, va allargar la mà a tot el voltant, i, am tot i tenir la mà gelada, va tocar una cosa més freda.

En Colom... havia mort sense dir res, sense queixar-se, sense voler despertar l'amo, i l'amo, al trobar al seu amic mort, sol, tot sol, al mig de la carretera, es quan se va trobar cego.

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'ESTUDIANT